

**UNIVERZITA PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Renáta ŠNYTOVÁ

**Vybrané politickogeografické aspekty regionální
autonomie ve Španělsku**

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc 2022

Bibliografický záznam

- Autor (osobní číslo):** Bc. Renáta Šnytová (R200047)
- Studijní obor:** Učitelství geografie pro střední školy
Učitelství dějepisu pro střední školy a 2. stupeň základních škol
- Název práce:** Vybrané politickogeografické aspekty regionální autonomie ve Španělsku
- Title of thesis:** Selected Political Geographical Aspects of Regional Autonomy in Spain
- Vedoucí práce:** RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.
- Rozsah práce:** 90 stran
- Abstrakt:** Tato práce se zabývá historickým vývojem i aktuální podobou a specifiky územněsprávního členění Španělska, upřesňuje odlišnosti španělského modelu od unitárního státu a federace, popisuje rozdíly de facto i de jure mezi některými autonomními regiony a poskytuje přehled postojů vybraných politických stran k případné federalizaci země.
- Klíčová slova:** autonomie, regionalizace, federalizace, separatismus, Španělsko, Katalánsko, Galicie, Baskicko
- Abstract:** This thesis is focused on historical development, actual form and particularities of territorial administrative division of Spain. It specifies the differences between the Spanish model of the State of the Autonomies and unitary states or federations by stating de facto and de jure differences among some autonomous regions. Additionally, it provides an overview of the opinions of chosen political parties on possible future federalization of the country.
- Keywords:** autonomy, regionalization, federalization, separatism, Spain, Catalonia, Galicia, Basque Country

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu jsem řádně uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne

.....

Děkuji RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za ochotný přístup při vedení této práce, udělené rady a doporučení, doc. Mgr. Jiřímu Chalupovi, Dr. za poskytnutí vybrané literatury a odbornou konzultaci a kamarádovi Mgr. Victorovi Morenovi Cuellovi za vysvětlení některých pojmů. V neposlední řadě děkuji také ostatním přátelům za veškerou podporu.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Renáta ŠNYTOVÁ
Osobní číslo: R200047
Studijní program: N0114A330001 Učitelství geografie pro střední školy
Studijní obor: Učitelství geografie pro střední školy maior
Učitelství dějepisu pro střední školy a 2. stupeň základních škol minor
Téma práce: Vybrané politickogeografické aspekty regionální autonomie ve Španělsku
Zadávající katedra: Katedra geografie

Zásady pro vypracování

Cílem diplomové práce je analýza vývoje a současné podoby správního členění Španělského království se zaměřením na jeho politickogeografické příčiny a souvislosti. Práce by měla postihnout zejména dynamiku procesů, které vedly po roce 1975 k vytvoření specifického španělského modelu „státu autonomií“ („estado de las autonomías“ resp. „estado autonómico“), jeho modifikace v dalších letech, vývoj postojů hlavních španělských politických stran k možnostem úplné federalizace země a perspektivy dalšího vývoje s ohledem na radikalizaci požadavků některých autonomních oblastí (zejména Katalánska). Samostatný oddíl práce bude věnován charakteristice „estado de las autonomías“ jako specifické přechodné formy mezi unitárním a federativním státem, a jeho adekvátního terminologického označení (estado regional / regional state / regionalised unitary state / unitary state with devolution / de facto federation / federacy).

Rozsah pracovní zprávy: 20 000 – 24 000 slov
Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání
Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

ALUÉ BUIZA, A.: Legitimación de las comunidades autónomas en el recurso de inconstitucionalidad. Valladolid, España: Universidad de Valladolid, 1992.
BARTOLOMEUS, O., MOLAS, I., ed.: Competencia política en la España de las autonomías: el eje izquierda-derecha en las comunidades autónomas (1999-2001). Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2003.
FARINÓS DASÍ, J., OLCINA CANTOS, J. eds.: Geografía regional de España: espacio y comunidades: bases para una regionalización renovada del territorio español. Valencia: Tirant Humanidades, 2017.
HERRERO, C., VILLAR, A., SOLER GUILLÉN, Á.: Facetas del bienestar: una aproximación multidimensional a la calidad de vida en España y sus Comunidades Autónomas (2006-2015). Bilbao: Fundación BBVA, 2018.
PÉREZ VILLALOBOS, M. C.: Estado social y comunidades autónomas: el diseño constitucional de la autonomía social en España. Madrid: Tecnos, 2002.
Seznam doporučené literatury bude doplněn a konkretizován v rámci předmětu Diplomová práce z geografie 1.

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Miloš Friukal, Ph.D.
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: 29. ledna 2021
Termín odevzdání diplomové práce: 10. dubna 2022

LS.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

prof. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne: 29. ledna 2021

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	CÍLE A METODY PRÁCE	9
3	REŠERŠE LITERATURY	10
4	FORMY ÚZEMNÍ ORGANIZACE STÁTNÍ MOCI	12
4.1	UNITÁRNÍ STÁT	12
4.2	SLOŽENÝ STÁT	14
4.3	REGIONÁLNÍ STÁT	19
4.4	SPECIFIKUM ŠPANĚLSKA	22
5	ÚZEMNĚSPRÁVNÍ ČLENĚNÍ ŠPANĚLSKA – JEHO HISTORICKÝ VÝVOJ A SOUČASNÁ PODOBA	24
5.1	VÝVOJ ÚZEMNĚSPRÁVNÍHO ČLENĚNÍ DO ROKU 1975	24
5.2	VÝVOJ ÚZEMNĚSPRÁVNÍHO ČLENĚNÍ PO ROCE 1975	41
5.3	KATALÁNSKÁ OTÁZKA.....	50
5.4	SOUČASNÁ PODOBA	52
6	SROVNÁNÍ PRAVOMOCÍ A OBSAHU AUTONOMNÍCH STATUTŮ	56
6.1	ÚŘEDNÍ JAZYKY	58
6.2	DAŇOVÝ SYSTÉM	63
6.3	AUTONOMNÍ POLICIE.....	65
7	POSTOJE SOUČASNÝCH POLITICKÝCH STRAN K SYSTÉMU AUTONOMNÍCH ÚZEMÍ A JEHO DALŠÍMU VÝVOJI	66
7.1	ŠPANĚLSKÁ SOCIALISTICKÁ DĚLNICKÁ STRANA	66
7.2	LIDOVÁ STRANA.....	68
7.3	VOX	68
7.4	SPOLEČNĚ MŮŽEME.....	69
7.5	REGIONÁLNÍ STRANY	69
8	MOŽNOSTI BUDOUCÍHO VÝVOJE	73
9	ZÁVĚR	78
10	SUMMARY	80
11	RESUMEN	81
12	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	82

1 Úvod

Španělsko je společně s dalšími šestadvaceti státy členem Evropské unie. Ta mimo jiné prosazuje tzv. zásadu subsidiarity, tedy přesunutí výkonu veřejnosprávních pravomocí na úroveň co nejbližší k občanům. Tímto se zdůrazňuje úloha samospráv, což přispívá k decentralizaci státu a zároveň je tím posilována demokracie. Zásada subsidiarity je zakotvena přímo ve Smlouvě o Evropské unii a členské státy jsou tak vybízeny k podstoupení širokého spektra kompetencí na regionální či místní úrovni.

Aktuální územněsprávní rozdělení námi zkoumaného státu se do dnešní podoby dotvořilo v 70. letech minulého století, kdy se po necelých čtyřiceti letech diktatury Španělsko vydalo cestou demokracie. Jde nicméně o výsledek velmi složitého dějinného vývoje, během něhož se často dostávaly snahy o centralizovanou a pro celé území jednotnou správu do konfliktu s vládci jednotlivých oblastí, které se cítily být odlišné od většiny nebo snad jen chtěly zachovat historickou správní kontinuitu svého regionu. Zejména v 19. století, kdy Evropou proběhla vlna národně-obrozeneckých hnutí, si i národnostní menšiny ve Španělsku začaly uvědomovat svou svébytnou kulturu a toužit po větší samosprávě.

V současné době se Španělsko dělí na sedmnáct autonomních společenství a dvě autonomní města, jejichž autonomie je vždy upřesněna v příslušném statutu. Každý statut je mírně odlišný, což přirozeně reflektuje individuální zvláštnosti daného území a jeho obyvatel, avšak lze v nich najít určitou hierarchii. Navíc existují společenství, která považují současné pravomoci za nedostatečné a jež se snaží o jejich posílení, ba dokonce se u nich objevují i separatistické tendence. Na to musí patřičně reagovat centrální vláda tak, aby její rozhodnutí nenarušilo integritu celého státu, ale zároveň aby nebyl vyvolán konflikt. Otázka posilování pravomocí autonomních regionů či případné federalizace státu totiž rozděluje španělskou politickou scénu. Další vývoj tak bude záležet na mnoha faktorech a zcela jistě se řešení neobejde bez kompromisu. Snaha zorientovat se v předložené problematice je pak důvodem vzniku této diplomové práce.

2 Cíle a metody práce

Hlavním cílem diplomové práce je analýza vývoje a současné podoby správního členění Španělského království se zaměřením na jeho politickogeografické příčiny a souvislosti. Takto pojatý hlavní cíl vyžaduje realizaci několika na sebe navazujících dílčích etap práce s těmito jednotlivými cíli: specifikovat formu územní organizace státní moci, popsat územněsprávní členění Španělska, resp. státních útvarů jemu předcházejících, provést komparaci statutů autonomních společenství, objasnit postoje hlavních španělských politických stran k možnostem úplné federalizace země. Takto zvoleným dílčím cílům odpovídá i struktura kapitol.

Práce se snaží nalézt odpovědi zejména na následující výzkumné otázky. Jaké jsou příčiny obsahové nejednotnosti statutů jednotlivých regionů? Proč regiony mající jazykově odlišné obyvatelstvo nejsou ty s vyšší autonomií? Je celková tendence vývoje autonomních území spíše integrační, nebo dezintegrační? Existuje snaha o změnu této struktury? Je španělský správní model specifickým druhem federace, nebo ne?

Základní metoda použitá pro tvorbu této diplomové práce je textová analýza primárních pramenů, jako je Ústava Španělského království, statuty autonomních společenství, zákony a další. Neméně podstatná je také práce se sekundární odbornou literaturou – její rozbor, porovnávání či kritické hodnocení. Pro zjištění aktuálního počtu obyvatelstva autonomních oblastí, HDP na osobu, podílu nezaměstnaných a dalších statistických dat byly využity internetové zdroje, zejména webové stránky španělského statistického institutu (*Instituto Nacional de Estadística*) nebo různé geografické portály.

3 Rešerše literatury

Problematikou španělského správního členění se zabývají nejenom geografové, ale i právníci, ekonomové, etnografové ad. Diplomová práce využívá širší spektrum české literatury z různých oborů a zásadní díla španělských autorů, u nichž je výběr zúžen především na práce výhradně politologické nebo historické.

René Petráš ve své edici *Cizinci ve vlastní zemi: dějiny a současnost národnostního napětí v Evropě* přehledně nastiňuje situaci menšin nejen ve Španělsku, ale i v jiných evropských státech, stejně jako obecný vývoj problémů menšin v dějinách. Vývojem národních hnutí – jakožto i jejich specifiky – se zabývá v několika dílech (*Národy nejsou dílem náhody, V národním zájmu*) Miroslav Hroch. Sám zkonstruoval typologii těchto hnutí podle doby nástupu jejich dílčích fází (učenecký zájem, národní agitace, masové hnutí). Prof. Vladimír Baar v knize *Národy na prahu 21. století: emancipace nebo nacionalismus?* shrnuje historii civilizací, vznik národů a multietnických států, ale Španělsku se v ní detailněji nevěnuje. Pozoruhodné je, že v kontextu bouřlivého rozpadu Jugoslávie a Sovětského svazu nepovažuje Španělsko za jakkoliv problematické. Encyklopedická příručka etnografa prof. Leoše Šatavy *Národnostní menšiny v Evropě* popisuje minority v jednotlivých státech Evropy. Kniha je dělena na kapitoly právě podle evropských států, a ty zahrnují charakteristiku menšin v nich žijících, někdy doplněné mapami s jejich rozšířením a statistickými přílohami. Vzhledem k roku vydání (1994) ale velikost obyvatelstva nebo jeho složení již nejsou platné. Knihu tak lze využít spíš pro informační charakter nebo v rámci studia historické demografie.

Komplexním dějinám Španělska se u nás věnují zejména dvě publikace, a to *Dějiny Španělska* od doc. Jiřího Chalupy a stejnojmenné dílo od španělského autora Ubieta Artety, jež bylo do češtiny přeloženo. Obě na první pohled stejné knihy jsou však mírně odlišné samotným obsahem i jeho strukturou. Výrazně stručnější *Dějiny Iberského poloostrova* napsali společně prof. Josef Polišenský a doc. Ivo Barteček. Tato publikace zahrnuje – jak název napovídá – taktéž dějiny Portugalska a oproti předchozím knihám se věnuje zejména dějinám politickým, a tedy neobsahuje samostatné kapitoly týkající se kultury a umění. Jednotlivým historickým epochám se věnuje mnoho dalších autorů, např. historička Libuše Neckářová, která ve svém díle *Lidová fronta 1931–1936* popisuje

situaci druhé republiky. Její knihy je však nutné číst kriticky a přihlídnout k faktu, že autorka byla ovlivněna marxistickými dogmaty.

Politickou mocí, formami státu, regiony i autonomiemi se ze španělských autorů zabýval Juan Ferrando Badía. Autor ve svém čtyřsetstránkovém díle *El Estado unitario, el federal y el Estado regional* analyzuje charakteristické rysy unitárního státu, rozebírá procesy centralizace a decentralizace, zmiňuje možné problémy ve státech složených (spojené s dělbou moci aj.), definuje pojem region v souvislosti s regionálním státem a v neposlední řadě nastiňuje problematiku územněsprávního členění Itálie. Badía byl zastáncem vytvoření regionálních autonomií ve Španělsku. Jako hlavní výhody spatřoval možné snížení nebezpečí separatismu v některých regionech a podporu občanů v participaci na rozhodování o svém nejbližším okolí. Stručnou historii územněsprávního dělení Španělska a detailní popis významu i shrnutí obsahu provizorních autonomií i pozdějších autonomních statutů poskytuje José Antonio Alonso de Antonio v rozsáhlé práci *La organización territorial del Estado en la Constitución Española de 1978*.

Z amerických autorů stojí za zmínku Daniel Elazar, který založil Centrum pro studium federalismu na univerzitě ve Filadelfii a jenž se proslavil mimo jiné také studii tohoto systému vládnutí. Decentralizačními tendencemi a regionalismem se zabývá také Michael Keating v díle *State and Regional Nationalism*. Keatingova díla často citují čeští autoři jako prof. Blanka Říchová či dr. Linda Piknerová. Prof. Maxmilián Strmiska v knize *Katalánské politické strany* popisuje regionální stranickopolitický systém Katalánska v letech 1977–2002. Autor na začátku vymezuje používané pojmy, jako jsou regionální strana nebo stranický systém, dále předkládá výsledky voleb do katalánského parlamentu do roku 1999 a charakterizuje vývoj vybraných regionálních stran. V dílech *Regionální strany, stranické systémy a teritoriálně-politický pluralismus* či *Politické strany moderní Evropy* stručněji popisuje další, nejen španělské regionální stranické systémy. Nevýhodou těchto děl je jejich neaktuálnost. Komparaci decentralizačních procesů čtyř západoevropských států včetně Španělska nabízí též Andrea Čepová ve sborníku *Úlohy politických aktérů v procesu decentralizace*. Z českých autorů zabývajících se různými formami státu lze dále zmínit právníka prof. Karla Klímu nebo politické geografy, jako jsou prof. Vladimír Baar, dr. Tomáš Drobík, dr. Miloš Fňukal a slovenský prof. Robert Ištók. Regionům se v rámci historické a kulturní geografie věnuje i doc. Pavel Chromý.

4 Formy územní organizace státní moci

Stát, jakožto formu společenského života vymezenou územím, obyvatelstvem a státní mocí, můžeme dělit z několika hledisek. Podle nositele státní moci odlišujeme monarchie a republiky, podle ideologie existují státy demokratické, autoritářské a totalitární, a podle vnitřní organizace státu – tedy toho, jak je rozdělena moc mezi ústřední orgány a orgány územních částí – zpravidla rozlišujeme státy unitární (jednotné) a složené (Fňukal, 2013). Právě posledním zmíněným členěním se zabývá tato kapitola, protože aktuální uspořádání Španělska je z hlediska tohoto dichotomického dělení poněkud nejasné a klasifikace administrativního modelu moderního španělského státu se v politickogeografických přehledech výrazně liší.

4.1 Unitární stát

Rozlišujeme-li státy na unitární a složené, pak v prvním – a mnohem častějším – případě mají státy jednotný právní řád i jednotnou soustavu nejvyšších státních orgánů. Územněsprávní jednotky, na něž může být unitární stát členěn, mají své orgány, jejichž kompetence jsou ale státní moci podřízeny. Unitární státy lze ještě rozčlenit podle stupně samostatnosti jejich územněsprávních jednotek na centralizované nebo decentralizované. Ty centralizované mají hierarchicky uspořádanou strukturu územních jednotek, v níž výše postavené jednotky mohou změnit kompetence i rozhodnutí orgánů jednotek nižších, které jsou jim tedy zcela podřízeny. Decentralizované státy mají taktéž hierarchickou strukturu, ale orgánům nižších jednotek je podle zákona či ústavy přiznána část výkonu státní moci, kterou mohou orgány vyšších jednotek kontrolovat, nikoli však měnit (Fňukal, 2013).

Administrativní jednotky jakékoliv hierarchické úrovně mohou fungovat buď jako jednotky státní správy, nebo jednotky samosprávné (eventuálně mohou mít obě funkce – v případě ČR např. obce působí ve své pravomoci jako samosprávné jednotky, v tzv. přenesených pravomocích jako jednotky státní správy). Je-li jednotka samosprávná, pak musí disponovat vlastními finančními zdroji na výkon dané správy, aby nebyla závislá na nadřazených institucích (Baar, Rumpel, 1996). Klíma (2011) upozorňuje, že dílčí územní útvary decentralizovaného unitárního státu sice disponují

určitou samosprávou, nikoli však legislativní. Vyšší jednotky v takovémto členění bývají nazývány oblastmi, provinciemi, kraji, vojvodstvími či župami.

Decentralizace je tedy přesun některých kompetencí z vyšších na nižší jednotky. Mezi hlavní výhody tohoto procesu se řadí přizpůsobení politiky lokálním podmínkám, větší participace občanů, vyšší odpovědnost místních institucí (tj. nelze již argumentovat, že centrum neřeší lokální problémy) a ochrana svobody proti hrozbám centralizace. To vše by mělo sloužit k efektivnější distribuci veřejných prostředků a služeb, ale nemusí vždy tomu tak být. Např. lokální zájmy ekonomického rozvoje mohou být s efektivní distribucí veřejných prostředků na státní úrovni v rozporu. V praxi pak lze shledat rozdíl v tom, kdo tento proces iniciuje – zda mocenské elity nebo dílčí oblasti. Právě zde vysvětlená politická decentralizace vede k přeměně unitárního státu na regionální stát, či dokonce federaci (viz dále).

Někteří politologové považují termín decentralizace za velmi obecný a upozorňují na podobné, avšak obsahem odlišné pojmy, jako jsou dekoncentrace a devoluce. Dekoncentrací míní převážně přesun administrativních úkonů na nižší jednotky bez současného přesunu tomu adekvátních pravomocí. Jedná se tedy o případ, kdy menší organizace vykonávají jednu službu určenou centrální vládou, pro jejíž výkon dostaly patričnou autonomii. Devolucí (*devolution*) se chápe proces přenesení moci na podřízené, ale lokálně volené orgány, čímž se liší od dekoncentrace. Na rozdíl od federalismu, v němž se jedná o striktní rozdělení kompetencí mezi ústřední a regionální parlamenty, u devoluce dochází pouze ke zmíněnému přenosu (Říchová, Fiala, 2002). Termín devoluce je pak výrazně britský (Lluch, 2012). Všechny tyto pojmy však mohou být interpretovány různými odborníky mírně odlišně, a proto je vhodné seznámit se s definicí autora před studiem jeho děl.

V unitárních státech taktéž mohou existovat autonomní územní útvary, v nichž mají orgány vyšší pravomoci než orgány ostatních jednotek stejné hierarchické úrovně. Autonomie znamená moci více či méně samostatně rozhodovat o vnitřních záležitostech vedle kompetence státu jako celku, do něž autonomní jednotka náleží. Typické jsou vlastní orgány působící pod dohledem (Klíma, 2016). Některí autoři zabývající se autonomiemi rozlišují různé druhy v závislosti na celkovém množství záležitostí, které byly svěřeny daným regionům ke kontrole, na hloubce kontroly uplatňované místními autoritami a územní charakteristice daného regionu. Tkacik (2008) podle toho vymezil

pět druhů autonomie – osobní, kulturní, funkční, administrativní a legislativní, přičemž jen dvě poslední mají územní charakter. Autonomní oblasti uvnitř státu jsou většinou něčím odlišné (náboženstvím, etnicitou, jazykem, historickým vývojem atp.), a proto je efektivnější, aby si některé záležitosti regulovaly samy. Unitární státy s autonomními útvary nazýváme státy diferencované (Fňukal, 2013).

4.2 Složený stát

Druhým typem států podle vnitřní organizace státní moci jsou státy složené (někdy též spolkové či svazové). Takové státy jsou tvořené několika dílčími subjekty, které sdílí společnou ústavu a nejvyšší orgány. Členské státy či jinak nazvaná území (kantony, země, provincie...) přenechaly ústřední moci zpravidla kompetence týkající se zahraniční i měnové politiky a obrany. Rozhodnutí daná na této úrovni jsou závazná pro všechny členy. Veškeré ostatní kompetence jsou pak v gesci dílčích států. Státní moc je tedy prostorově rozdělená (Ištok, 2004). Jednotlivé členské subjekty mají také své ústavy, které musí být v souladu s ústavou složeného státu, avšak na jejich podobě se domlouvají samostatně (Baar, Rumpel, 1996).

Složené státy mohou mít formu federace nebo reálné unie. Někteří akademici považují za složený stát také konfederaci. V reálné unii, jejímž modelovým příkladem bylo Rakousko-Uhersko, sdílejí členové hlavu státu a vybraná ministerstva, ne ale parlament. Z hlediska způsobu, jakým hlava státu nabývá úřad, jsou reálné unie vždy monarchiemi. Dnes již ale neexistují (Ištok, 2004). Některé znaky reálných unií měl jen krátce existující složený stát Srbsko a Černá Hora (2003–2006), v jehož případě se však nejednalo o zcela funkční státoprávní řešení, ale spíše jen o závěrečnou fázi postupného rozpadu Svazové republiky Jugoslávie.

Konfederace je takové spojení států, ve kterém si dílčí jednotky zachovávají mezinárodněprávní suverenitu. Někdy bývá chápána také jako mezinárodněprávní organizace. Subjekty konfederace obvykle mají právo svobodně vystoupit. Do roku 1787 byly konfederací Spojené státy americké nebo Švýcarsko mezi lety 1803 a 1848. Ačkoli se druhá zmíněná země ve své ústavě stále za konfederaci prohlašuje, jedná se již o federaci (Klíma, 2016). Ve federacích (*federations*) mají členské státy stejnou hlavu státu, vládu i parlament. Ústřední moc řeší společné záležitosti a její rozhodnutí jsou platná pro všechny. Orgány členských států rozhodují o věcech na svém území a výsledky

jejich jednání platí jen pro ně. Jinými slovy – členové federace vykonávají státní moc v kompletním rozsahu vyjma toho, co dobrovolně přenechali federální vládě federace. Charakteristickým rysem je dále ústava, v níž je určené federální uspořádání státu, a dvojitě zákonodárství (Ištok, 2004). Takové státy mohou být republikami (Etiopie, Rusko, Švýcarsko ad.) i monarchiemi (např. Belgie, Kanada, Austrálie ad.).

Vznik složených států mívá smluvní charakter a spojení bývá uzavíráno obvykle na neomezenou dobu. Federace vzniká buď uzavřením smlouvy mezi nezávislými subjekty (př. USA), přidružením nového území, které získá právo být subjektem federace (př. přidružení Texasu k USA), nebo povýšením regionů v dříve unitárním státu (př. Spolková republika Německo v roce 1949). Federalismus umožňuje zajistit jednotu, ale i ambice jednotek na vznik nových států. V zemích s rozsáhlým územím (USA, Kanada, Brazílie, Rusko, Indie, Austrálie) umožňuje federalismus lépe zabezpečit specifika a problémy různých oblastí. V mnohonárodnostních státech pomáhá řešit národnostní otázky týkající se zachování kultur, jazyka a tradic (Klíma, 2016). Čepová (2002) považuje federaci za nejsilnější stupeň decentralizace státu a ve federálních ústavách spatřuje princip autonomie, který garantuje dílčím jednotkám legislativní kompetence, a princip participace znamenající účast těchto jednotek ve federálních institucích fungujících jako orgány územní reprezentace. V praxi se ale jednotlivé federace mírně liší. Obecné strukturální znaky federací shrnuje Watts (1999):

1. dvojí úroveň vládnutí, přičemž obě přímo působí na občany;
2. formální ústavní rozdělení zákonodárných a výkonných pravomocí a zajištění zdrojů příjmů na obou úrovních vlády, aby byla zabezpečena autonomie v určitých oblastech na obou stranách;
3. vliv substátních jednotek na rozhodování federace, zpravidla prostřednictvím jejich zastoupení v druhé komoře parlamentu;
4. ústava jako nejvyšší právní dokument, na jejíž změně se musí podílet členové federace, tj. nelze ji upravovat bez jejich souhlasu;
5. rozhodčí instituce;
6. spolupráce obou vlád ve věcech sdílené zodpovědnosti.

Obdobný seznam poskytuje i španělský právník Jorge Cagiao Conde (2014):

1. ústava jako nejvyšší společná norma s co nejjasnějším rozdělením pravomocí mezi centrální vládou a členským státem;
2. existence vlastních ústav členských států s přesným vyjádřením garance politické autonomie a podmínek, na jejichž základě se tyto ústavy schvalují a reformují bez zásahu federální vlády;
3. dvojí úroveň veřejné správy, resp. vertikální rozdělení moci – státy federace mají vlastní výkonnou, zákonodárnou i soudní moc;
4. rozpočtová autonomie jako podpora a garance samospráv;
5. existence federálního senátu reprezentujícího zájmy jednotlivých členských států vedle dolní komory zastupující všechny občany;
6. existence soudního orgánu (Nejvyšší soud či Ústavní soud) jako nestranného arbitra v konfliktech mezi federální vládou a členskými státy – pro zajištění nestrannosti této instituce je nutná účast členských států při výběru a jmenování tamějších soudců;
7. účast členských států na reformě ústavy, tj. garance, že se federální ústava nebude reformovat bez jejich vůle.

Wilfried Swenden (2006) ještě přidává podmínku demokracie, teritoriality a nemožnosti jednostranné secese. Federace se dále rozlišují na symetrické a asymetrické podle rovnosti pravomocí, resp. právního postavení jejich členů. U symetrických federací mají členské státy stejná práva, u asymetrických se vyskytuje několik kategorií členství (Fňukal, 2013). Ale i samotnou asymetrii můžeme rozlišovat na *de facto* a *de jure*. První zmíněná asymetrie se vztahuje na ekonomické, sociální, kulturní a jiné znaky, zatímco druhá je chápána jako formální, kdy je s daným regionem zacházeno podle práva jinak. Asymetrie *de facto* je prakticky v každém federativním státu, neboť některé regiony jsou větší, zalidněnější nebo bohatší než ostatní; některé jsou územně na periferii, jiné v centru atp. (Sundberg, 2015).

V angličtině se ale setkáváme také s pojmem *federacy*, který je Danielem Elazarem definován jako takové uspořádání, v němž je větší mocenský subjekt asymetricky spojen s menším do vztahu, ve kterém druhý jmenovaný (tzv. přidružený stát, z anglického *associated state*) má větší autonomii než ostatní části země, ale na oplátku za to má menší roli ve vládě většího celku (Sundberg, 2015).

Podle Ronalda Wattse (2008) je *federacy* jedním z deseti typů federálního uspořádání (viz tab. 1), přičemž v každém z nich je určitý stupeň asymetrie. Tentýž autor považuje za příklady *federacy* například vztah unitárního Finska a Dánska ke svým autonomním oblastem – ostrovům Ålandy, resp. Faerským ostrovům a Grónsku – nebo vztah USA a Portorika. Rozlišovacím znakem *federacy* je mimořádná ochrana integrity menšího státu. Vztah, který mezi sebou má menší a větší celek, je připisovaný ke geografické izolaci přidruženého státu a jeho strategické nebo politické užitečnosti. Přidružené státy jsou z geografického hlediska charakteristické malou rozlohou, nízkým počtem obyvatel a často také ostrovní polohou (např. Ålandy ve Finsku). Právě jejich geografická poloha mohla napomoci tomu, že se území ubránilo pohlcení větším státem. Kromě toho je přidružený stát mnohdy odlišný také kulturně a není výjimkou, že tamější obyvatelé mluví i dialektem či jiným jazykem než zbytek státu. Co se týče institucionálního charakteru, v některých *federacies* disponují přidružené státy právem na jednostranné ukončení tohoto vztahu, tedy jinými slovy na samostatnost, v jiných je pro to potřeba oboustranný souhlas (Stevens, 1977).

Tab. 1 Druhy federálního uspořádání podle Ronalda Wattse

federální politické systémy	charakteristika	příklady
unie (<i>unions</i>)	zřízení sestávající z jednotek, které si uchovávají celistvost především skrz společné orgány a centrální vládu	Nový Zéland, Libanon
ústavně decentralizované unie (<i>constitutionally decentralized unions</i>)	unitární stát s centrální vládou zahrnující ústavou chráněné substátní jednotky s funkční autonomií	Nizozemsko, Švédsko, Japonsko, Kamerun, Namibie, Ghana
federace	složené uskupení slučující jednotlivé celky se silnou ústřední vládou	Spojené státy americké, Švýcarsko, Rakousko, Brazílie
konfederace	uspořádání vzniklé sloučením několika dříve existujících útvarů, které zformují společnou vládu pro určité konkrétní záměry (např. zahraniční politika, obrana), přičemž společná vláda je závislá na vůli jednotlivých členů, neboť je složena z jejich zástupců; rozpuštění konfederace proto závisí na jednotlivých státech	Benelux, Spojené arabské emiráty (přestože v jejich ústavě jsou nazvány jako federální)
<i>federacies</i>	uskupení, v němž menší jednotka (jednotky) je vázána na větší, má minimální roli ve vládě, ale zachovává si značnou autonomii a tato vazba může být rozpuštěna pouze na základě vzájemné dohody	Dánsko (Faerské ostrovy, Grónsko), Finsko (Ålandy), Spojené státy americké (Portoriko, Severní Mariany)
přidružené státy	vztah podobný <i>federacies</i> , ale s tím rozdílem, že lze rozpustit kteroukoli jednotkou na základě předem stanovených podmínek v ústavním dokumentu	Francie (Monako), Nový Zéland (Cookovy ostrovy), Nizozemsko (Nizozemské Antily), Itálie (San Marino)
kondominia	politické jednotky fungující pod společnou správou dvou či více externích států	Andorra pod nadvládou Francie a Španělska v letech 1278–1993, Vanuatu pod britsko-francouzskou vládou v letech 1906–1980
svazy (<i>leagues</i>)	spojení politicky nezávislých jednotek pro specifické účely, které jsou zajištěny fungováním společného sekretariátu, přičemž ze svazu lze jednostranně vystoupit	North Atlantic Treaty Organization, Asian Nations, Commonwealth of Nations
sdílené funkční orgány (<i>joint functional authorities</i>)	orgán založený dvěma či více uskupeními z důvodu společného zavedení konkrétních úkonů	North Atlantic Fisheries Organization, International Atomic Energy Agency, International Labor Organization
hybridní systémy	některé politické jednotky kombinující charakteristiky více výše zmíněných politických systémů	Jižní Afrika (má většinu charakteristik federace, ale udržuje některé unitární znaky)

Zdroj: Watts, 2008 (přeloženo)

4.3 Regionální stát

V souvislosti s globalizací, demokratizací nebo vznikem Evropské unie postupně přestaly unitární národní státy plnit své původní funkce. Tak třeba funkci obrany přenechaly větším celkům, do nichž vstoupily, a jejich ekonomické činnosti jsou dnes značně ovlivněny nadnárodními společnostmi. Proto se v rámci přizpůsobení se těmto novým podmínkám začala uplatňovat decentralizace, která nabyla v mnoha státech různých podob. Ať už se jedná o decentralizaci, regionalizaci, devoluci či federalizaci, všechny tyto pojmy mají společné právě ono rozvolnění centralismu, s nímž paralelně dochází ke vzniku tzv. víceúrovňového vládnutí (*multilevel governance*) (Vykoupilová, 2007).

Někteří autoři se proto nespokojili s výše popsaným dělením na státy unitární a složené a vyčleňují ještě státy regionální. Činí tak navíc i z toho důvodu, že hranice oddělující unitární a federativní státy se v posledních desetiletích rozvolnila a dříve jednoznačné dělení je dnes hůře proveditelné. Před výkladem, co je to onen regionální stát, je vhodné upřesnit pojem region, jenž se v této souvislosti často skloňuje. Definicí je hned několik. Regionem můžeme označovat prostorově vymezenou jednotku menší, než je stát, jehož je součástí, a která má určitou funkci – ať už administrativní nebo správní. Taktéž tím můžeme myslet jednotku kulturní, která je určena zejména zvláštnostmi tamějšího obyvatelstva (Říchová, Fiala, 2002). Španělský právník Juan Ferrando Badía (1978) region definuje jako homogenní oblast mající odlišné charakteristiky (kulturní, teritoriální...) od oblastí, které ji obklopují.

Regionální stát je přechodný model mezi unitárním a složeným státem, jenž vznikl procesem decentralizace unitárního státu, ve kterém existovaly oblasti něčím rozdílné od ostatních. Právě těmto oblastem byla v takovém státu udělena určitá autonomie. Odlišnost regionu přitom může být způsobena náboženstvím, rasovou strukturou, ekonomickou úrovní aj., obdobně jako tomu je v případě federací. Regionální státy také přihlíží k historickogeografickému faktoru, tedy skutečnosti, že v dané oblasti existoval kdysi samostatný státní útvar, anebo ke vzdálenosti regionu od jádrového území. Na jedné straně tedy existuje ústřední politická moc, na druhé ta regionální. Obě mají kompetence ustanovené ve společné národní ústavě. Regiony oproti členským státům federací postrádají možnost tvorby vlastních ústav, ale mají své samosprávné orgány – zákonodárné, výkonné a klidně i soudní (Ištók, 2004).

Regionální státy lze dále dělit na symetrické a asymetrické. U symetrických pokrývají autonomní oblasti celé teritorium státu a jsou tedy podobné federacím, ale v ústavě se tak nedeklarují. Mezi takové státy patří podle autora Itálie nebo Španělsko. Asymetrické regionální státy prakticky připomínají dříve popsany unitární stát s autonomním územím. Určitý region má přiznanou autonomii, zbytek území je spravován ústředními orgány. Jedná se například o Finsko (autonomii mají Ålandy) nebo Portugalsko (Azory, Madeira). Regionální stát je tak vlastně jakýmsi kompromisem mezi centrem státu, které se zpravidla nerado dělí o kompetence, a tlakem obyvatelstva na přiznání pravomocí. Při jeho vytváření hraje důležitou roli právě historickogeografické hledisko, neboť mnohdy jsou hranice autonomních útvarů vymezovány podle dříve existujících regionů, či dokonce historických států. Vědomí příslušnosti k těmto útvarům totiž často přetrvává dlouhá léta a může být reflektováno v názvech těchto územních celků. Přejít z unitárního státu na regionální může být navíc jedním z možných řešení situace při etnickém konfliktu (Ištok, 1999).

Badía (1978) zdůrazňuje, že kompetence přiznané regionům musí být legislativní, protože v opačném případě by se nejednalo o regionální stát, ale o unitární decentralizovaný stát. Dalším požadavkem jsou již zmíněné vlastní instituce, jako je vláda, jež slouží k efektivnější péči o specifické potřeby oblasti. Regiony mohou vydávat běžné zákony, ne však ústavní. Mají také možnost ustanovit si vlastní statut, při jehož přípravě ale spolupracují se státem. Účinnost statutů je právě odkázána na schválení národním parlamentem. Tuto charakteristiku regionálního státu doplňuje Swenden (2006), který konstatuje, že regiony v regionálním státu zůstávají podřízené centrální vládě, jež může zvýšit, snížit nebo zcela zrušit úroveň jejich autonomie bez toho, aby s tím samy regiony souhlasily. Regiony v regionálním státu mají slabší pozici ve vztahu k centru než členové federace, ale silnější než substátní entity v unitárním decentralizovaném státě. Regionální státy jsou dle něj výsledkem regionalismu.

Regionalismus je termín označující proces zahrnující požadavky vedoucí ke vzniku regionů či regionálních vlád. Jeho cílem je tedy decentralizace politické moci. Tyto požadavky obvykle vycházejí právě od lidí, kteří v dané oblasti žijí (Říchová, Fiala, 2002). Regionalismus nemá zahrnovat separatismus. Opravdový regionalismus chce upevnit historickou, kulturní, sociální nebo ekonomickou osobitost regionů, ale uznává region jako plně integrovanou část státního společenství, které nad ním má politickou svrchovanost (Ferrando Badía, 1978). V případě Španělska navíc můžeme hovořit

o asymetrickém regionalismu vzhledem k faktu, že kompetence autonomních společenství nejsou ústavně zakotveny a každý region tak teoreticky může disponovat rozdílným mixem výlučných, přenesených i sdílených pravomocí, který obdržel na základě oboustranných dohod se španělskou vládou (Foltýn, 2007). Samotná tvorba nižších organizačních jednotek, na něž ústřední orgány přenesou část svých kompetencí, se pak nazývá regionalizace.¹ Příčiny, proč k regionalizaci dochází, jsou různé a mohou zahrnovat jak vnější faktory, tak situaci a okolnosti v konkrétních zemích (Říchová, Fiala, 2002).

Přes výše uvedenou charakteristiku regionálního státu existují autoři, kteří tento pojem považují za synonymum unitárního decentralizovaného státu – nebo naopak za stát charakteru federace, avšak jen s jinou mírou jednotkám přiznaných kompetencí (Ferrando Badía, 1978). Naopak Italka Brunetta Baldi přinesla dokonce čtyřstupňové dělení států. Mezi unitární státy a federace vkládá tzv. regionální systémy a federalizující systémy (Vykoupilová, 2007). Další typy států poskytuje Klíma (2016), který rozlišuje ještě regionalizovaný stát, jímž je podle něj Itálie. Ta má ve své ústavě deklarovanou nedělitelnost země, ale poskytuje územní autonomii. Autonomizovaným státem dále nazývá Španělsko, jehož ústava je sice unitární, nicméně taktéž poskytuje autonomii různým regionům. Kromě toho se jedná o asymetrický autonomismus, protože kompetence oblastí se mírně liší (viz kapitola 6). Oba typy považuje za zvláštní formu unitárního státu, neboť jsou to státy s výrazným stupněm decentralizace a některými prvky federalismu (Klíma, 2011).

Jak lze tedy vytušit, vývoj vnitřního uspořádání států s sebou přinesl nové metodologické problémy s jejich zařazením do dříve ustanovených kategorií – a nabízí se otázka, zda je v dnešní době dichotomické dělení (unitární stát – federace) vůbec ještě možné. Každý stát je odlišný a problematiku specifických regionů řeší po svém. Není tak jednoduché všechny státy světa umístit do jedné z těchto kategorií států nebo zkonstruovat všeobecně uznávanou typologii. Akademická společnost se někdy ani neshoduje v terminologii, což je dáno i tím, že některé pojmy jsou vázány na specifický kontext, ve kterém mocensko-územní uspořádání probíhají. Ferrando Badía spolu s Ištokem ale námi zkoumané Španělsko i jihoevropskou Itálii řadí právě do skupiny regionálních států, a tak k tomu je přistupováno i v této práci.

¹ Není možno zaměňovat s regionalizací v širším geografickém smyslu.

4.4 Specifikum Španělska

Přestože budeme považovat Španělsko za regionální stát, je vhodné si upřesnit, v čem je tedy jedinečné, resp. proč se nejedná o federaci, ačkoli to tak na první pohled může vypadat. Připomeneme-li si sedm výše zmíněných charakteristických znaků federace podle Cagliaa Conde, pak z těchto bodů v širším slova smyslu Španělsko respektuje dva – první a třetí. Nicméně podíváme-li se na tyto charakteristiky přesněji, španělská Ústava nenařizuje rozdělení pravomocí, které by bylo příznivé pro autonomní oblasti. Oproti tomu Ústava USA přímo zmiňuje, že všechny pravomoci, které nejsou výslovně federální, přísluší jednotlivým členským státům. Z bodu 3 španělským autonomním oblastem chybí vlastní soudní moc. Tedy nedokonale by Španělsko splňovalo pouze dva z celkem sedmi bodů.

Bod 2 není naplněn vůbec, neboť autonomní statuty svým charakterem ani procesem schvalování neodpovídají ústavám jednotlivých států federace. Schválení statutů i jejich reforma je podrobena centrální vládě, což je ve federacích nepřijatelná politická kontrola. Dále španělský senát důsledně nereprezentuje autonomní regiony a nezaručuje jejich účast a vliv v legislativním procesu při výběru a jmenování nejvyšších soudců nebo při reformě ústavy (Cagliao Conde, 2014). Většina senátorů je přímo volena v provinciích většinovým volebním systémem, jen menšina je volena zastupitelstvy autonomního regionu. V každé provincii se volí čtyři senátoři – kromě autonomních měst a ostrovních provincií, kde je tomu jinak. Autonomní oblasti dosazují jednoho senátora a jednoho dalšího na každý milion obyvatel (Schorm, 2002). Zastoupení oblastí v jedné z komor parlamentu přitom může být jak rovné jejich počtu, tak nestejně – např. podle počtu obyvatel v jednotlivých regionech (Klíma, 2011). Právě chybějící účast na reformě ústavy by mohla vést k centralizaci státu přes nesouhlas autonomních oblastí. Taktéž chybí fiskální nezávislost dílčích jednotek vyjma speciální situace v Baskicku a Navaře (Cagliao Conde, 2014).

Jaime Lluch (2012) ve svém článku nazývá Španělsko quasi federací. Potvrzuje sice, že Španělsko není plnoprávnou federací, nicméně vykazuje některé charakteristiky federálních systémů. Podle Elisea Aje (2003) se jedná o federální politický systém, protože obsahuje ústavně uznané právo na autonomii, autonomní instituce nejsou závislé na ústřední vládě, existuje dvojitá úroveň vládnutí a případné spory řeší nezávislý Ústavní soud.

Ze všech těchto názorů vyplývá, že Španělsko není zcela federálním státem a je zpravidla chápáno jako regionální stát či stát autonomií (*Estado de las Autonomías*). Druhý z pojmů byl navíc obecně rozšířen nejen mezi politiky, právníky a v médiích, ale používá ho běžně i veřejnost. Výraz se vžil i v cizině u hispanistů, akademiků a zájemců o život ve Španělsku a jistě to přispělo k velké diskuzi o územní organizaci tohoto státu (Moreno Fernández, 2008).

5 Územněsprávní členění Španělska – jeho historický vývoj a současná podoba

Územněsprávní členění znamená rozdělení státu na prostorově menší jednotky s cílem snadněji vykonávat státní správu a samosprávu. Vyskytuje se ve všech typech států – unitárních, složených i regionálních. Jakékoli členění státu je složitou záležitostí, které musí zohlednit řadu kritérií. Důležitým faktem také je, zda budou územní jednotky zároveň volebními obvody, neboť právě jejich vymezení může hrát velkou roli na výsledky voleb (Ištok, 2004). A přestože se o dnešním územním členěním Španělska rozhodlo až v 70. letech minulého století, naznačíme zde jeho vývoj už od starověku.

5.1 Vývoj územněsprávního členění do roku 1975

Ve starověku byl Iberský poloostrov součástí Římské říše, během níž mimo jiné došlo k přivedení tamějšího obyvatelstva na křesťanskou víru. Římané, kteří toto území ovládli v roce 197 před naším letopočtem, nazvali region Hispánií a rozdělili jej do dvou provincií, a sice na Přední (Hispania Citerior) a Zadní Hispánii (Hispania Ulterior). Císař Augustus v roce 27 př. n. l. pak Přední Hispánii, později Tarraconensis, kolonizací protáhl západně až do Galicie a na jih k Almerii a Zadní Hispánii rozdělil na část Bétickou a Lusitánskou (viz obr. 1). Tyto provincie pak byly ještě dále rozčleněny na správní obvody – tzv. *conventus* (viz tab. 2). Toto rozdělení platilo do doby, než císař Caracalla (211–217) vyčlenil z území ještě provincii Galicie (*conventus Asturica, Bracara a Lucus*). Další územní restrukturu římského impéria provedl císař Dioklecián (284–305). Ten všechny provincie zmenšil, seskupil je do diecézí a ty pak do prefektur. Tímto vznikla Hispánská diecéze patřící pod galskou prefekturu, která se od roku 297 dělila na šest provincií: Bética, Lusitánie, Cartaginensis, Galicie, Tarraconensis a Mauritania Tingitana. Začlenění poslední, severoafrické provincie někteří historici vysvětlují snahou o zabránění invaze afrických kmenů na Iberský poloostrov. V roce 385 pak byly ještě Baleárské ostrovy odděleny jako samostatná provincie od provincie Cartaginensis. V té době též existoval provinční sněm, na němž se setkávali zástupci měst (Ruiz Ortiz, 2011).



Obr. 1 Hispánské provincie během vlády císaře Augusta

Zdroj: Travellingacrosstime.com, 2017

Tab. 2 Územněsprávní dělení Španělska za císaře Augusta

provincie	hlavní město	historický název správního obvodu	dnešní název
Tarraconensis	Tarraco	Tarraco	Tarragona
		Cartago Nova	Cartagena
		Caesaraugusta	Zaragoza
		Clunia	Coruña del Conde
		Asturica Augusta	Astorga
		Lucus Augusti	Lugo
		Bracara Augusta	Braga
Lusitánie	Emérita Augusta	Emérita Augusta	Mérida
		Scallabis	Santarem
		Pax Iulia	Beja
Bética	Corduba	Corduba	Córdoba
		Gades	Cádiz
		Hispalis	Sevilla
		Astigi	Écija

Zdroj: Ruiz Ortiz, 2011



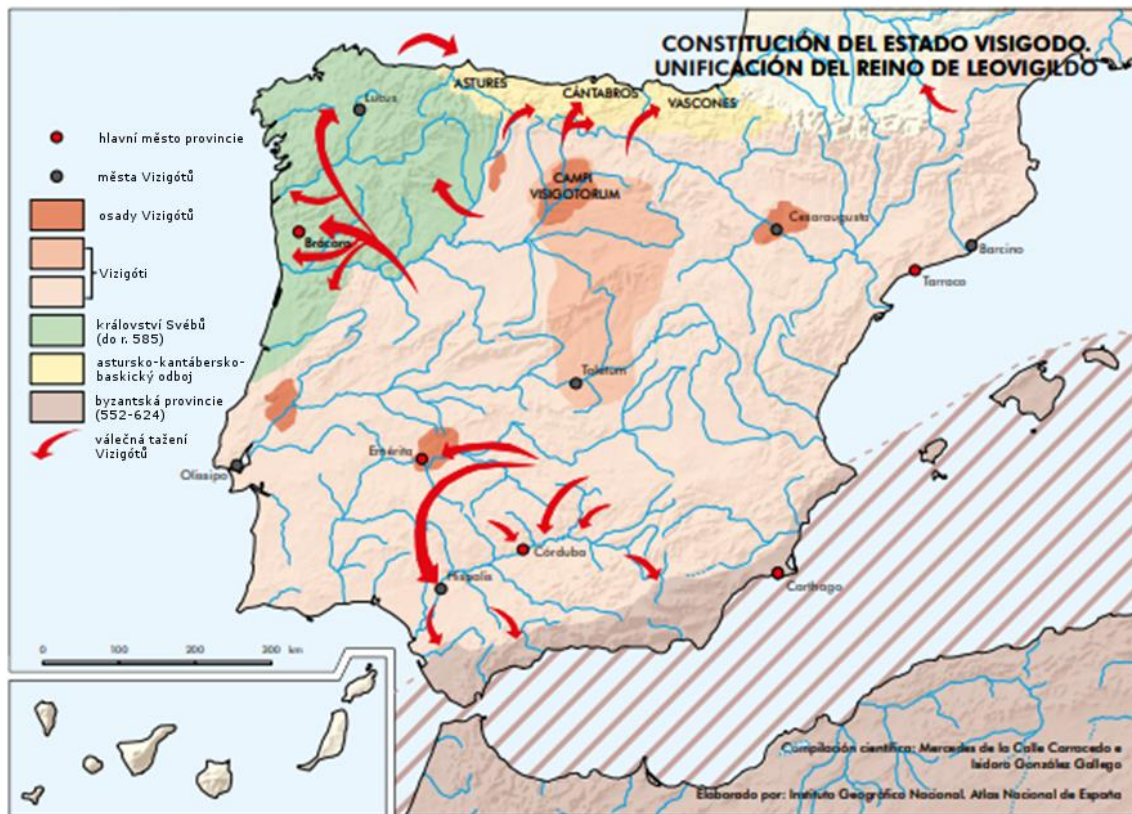
Obr. 2 Územněsprávní členění Hispánie provedené císařem Diokleciánem

Zdroj: Cerdido Peñalver, 2021

Římská nadvláda měla pro Španělsko velký význam. Římané nechali vybudovat řadu dodnes významných měst, romanizovali a christianizovali obyvatelstvo a v neposlední řadě pragmatické, hospodářsky i zeměpisně promyšlené stanovení provinčních hranic přispělo k vytvoření přirozených oblastí, které se mohly nadále úspěšně vyvíjet (Polišenský, Barteček, 2002). Po rozpadu Římské říše vtrhl na poloostrov germánský kmen Vizigótů. Ten obsadil čtyři stávající provincie (Tarraconensis, Bética, Lusitánie a Cartaginensis) a zachoval je jako správní celky, jen do jejich čela posadil vévody a za hlavní město stanovil Toledo. Provincii Galicii a sever Portugalska obsadili Svébové, jejichž království se udrželo do roku 585, než jej dobyli Vizigóti. Na jihu a na Baleárských ostrovech se u středomořského pobřeží usadili Byzantinci, kteří tam v roce 552 zřídili byzantskou provincii označovanou jako Spaniae, jež vydržela do roku 624. Na Pyrenejském poloostrově tak existovaly tři celky – království Svěbů, království Vizigótů (též toledské království) a provincie Spaniae.

Ve druhé polovině 6. století se podařilo Vizigótu Leovigildovi poloostrov sjednotit a k pěti iberským provinciím přidal ještě Narbonensis na středozemním okraji Galie a provincie Asturica, Cantabria a Vasconia ustanovil jako vojenské. Díky venkovskému charakteru území nebyla teritoriální správa moc účinná. Arcibiskupství

tehdy sídlila v Braze (Galicie), Méridě (Lusitánie), Seville (Bética), Toledu (Cartaginensis), Tarragoně (Tarraconensis) a Narboně (Narbonensis).



Obr. 3 Sjednocování poloostrova Leovigildem

Zdroj: Instituto Geográfico Nacional, 2019 (vlastní úprava)

Roku 711 na poloostrov začali z jihu pronikat Arabové, kteří oblast pojmenovali Al-Ándalus. Tamější obyvatelstvo se tak promíchávalo s muslimským. Araby zabrané území bylo nejprve centralizovaným emirátem, který byl součástí umajovského chalífátu s centrem v Damašku. Nakonec se však od něj oddělil a došlo ke vzniku samostatného córdobského chalífátu (929–1031), po jehož pádu byl Al-Ándalus rozdělen do 32 muslimských království (*reinos taifas*). Územní vymezení těchto jednotek bylo zcela nahodilé bez jakékoli návaznosti na předchozí uspořádání (Ruiz Ortiz, 2011).

Křesťané se snažili muslimy vytlačit a znovu získat ztracené území. Tento proces nazýváme reconquistou. Jednalo se ale o mnohem složitější dějinnou epochu, než jak je tradičně vykládána. Během reconquisty nebojovali výlučně jen křesťané proti muslimům, ale také proti sobě navzájem. Mezi 8. a 10. stoletím se pak na obsazených územích ustanovilo království asturské (později leónské), království Pamplona (později navarrské), na Pamploně závislé hrabství Aragon a hrabství katalánské. Taktéž se

vytvořilo hrabství Kastilie, které bylo nejprve závislé na leónském království, později přešlo pod správu království Navarra.

Ve 12. století se Portugalsku podařilo osamostatnit, takže v té době existovalo pět křesťanských království: portugalské, leónské, kastilské, Navarra a Aragon (Ruiz Ortiz, 2011). Zároveň během 12. století začala vznikat – jako jinde v Evropě – nová městská osídlení, případně se znovu osídlovala sídla původní. Ta časem nabyly na významu a mohla konkurovat šlechtě a duchovním. Postupně se někteří členové městských rad dostali ke dvoru a vytvořily se stavovské sněmy zvané kortesy. Sílící moc šlechty podnítila panovníky k ochraně měst prostřednictvím vydávání privilegií neboli výsad (*fueros*). Už v 11. století se ale ve španělských královstvích vzkřísilo římské právo a potvrzování *fueros* tak způsobovalo jakousi místní autonomii (Ubieto Arteta, 1995).

Asturské království bylo vůbec prvním křesťanským státem, který odolal muslimům. Začalo se formovat r. 722 po vítězství dona Pelaya v bitvě u Covadongy, což se považuje za počátek reconquisty. Za svou existenci však muselo platit muslimům mírový tribut. Od roku 842 se stala Asturie dědičnou monarchií a za vlády Alfonse III. na přelomu 9. a 10. století dosáhla největšího územního rozmachu – patřilo jí území od Porta přes Galicii až po baskickou Álavu včetně Burgosu či Zamory. Po smrti dona Pelaya bylo království rozděleno na tři části mezi jeho syny, ale roku 924 znova sloučeno. Hlavní město se však přesunulo z Ovieda do Leónu a začalo se hovořit o království leónském. V Kastilii bylo tehdy hrabství závislé na asturských či leónských panovnících, avšak v roce 931 se Fernánu Gonzálesovi podařilo získat velkou nezávislost pro kastilská území a vytvořit dědičné kastilské hrabství, za jehož hlavní město byl prohlášen Burgos. V roce 1065 byla oblast rozdělena mezi tři potomky Ferdinanda I. na Kastilii, Galicii a León. Kastilie byla povýšena na království, ale bratři si vzájemně záviděli, což vyústilo v konflikt, ze kterého vítězně vyšel Alfons, jenž opět všechna království spojil. Po opětovných rozpadech definitivně sjednotil León a Kastilii v roce 1230 až Ferdinand III.



Obr. 4 Utváření křesťanských království a říše Almorávidů (1086–1144)

Zdroj: Instituto Geográfico Nacional, 2019 (vlastní úprava)



Obr. 5 Pět křesťanských království a říše Almohadů (1147–1232/48)

Zdroj: Instituto Geográfico Nacional, 2019 (vlastní úprava)

Pamplonské království vzniklo na počátku 9. století a zahrnovalo i dnešní La Rioju, Baskicko a část francouzského území. Mezi lety 935 a 1035 mu patřilo dokonce aragonské hrabství. Pamplona byla jedním z nejdůležitějších a nejbohatších křesťanských měst, centrem obchodu a zastávkou na svatojakubské cestě, ale král Sancho III. Veliký po muslimských nájezdech přesunul své sídelní místo do Nájery. V roce 1076 po smrti Sancha IV. byla Navarra na čas rozdělena mezi Kastilii a Aragon, než došlo opět k jejímu sjednocení. Na začátku 13. století království přišlo o tři dnešní baskické provincie – Álavu, Guipúzcuu a Vizcayu, které si přivlastnila Kastilie. V následujícím století se Navarra stala dokonce úplnou součástí Francie. Pak sice znovu získala svou vlastní vládnoucí dynastii, avšak v roce 1512 byla definitivně připojena ke Kastilii.

Na severovýchodě země bylo několik hrabství, která se postupně vymaňovala z francouzské nadvlády. V roce 1035 se jeden ze synů zesnulého navarrského krále Sancha III. prohlásil aragonským králem. V následujících letech se aragonští králové úspěšně účastnili reconquisty a rozšířili území monarchie. V druhé polovině 12. století získal barcelonské hrabství aragonský král Alfons II., v roce 1229 připojil Jaime I. království na Mallorce a později i Valencii. Nutno dodat, že Aragon, Valencie a Katalánsko měly vlastní instituce, které panovník musel respektovat, a proto často hovoříme o aragonském soustátí. Dalším vládcům se podařilo podrobit i středomořské ostrovy Sicílii (1282), Sardinii (1323) a Korsiku (1420). Po smrti bezdětného Martina I. roku 1410 došlo k chaosu a po dvouletém interregnu byl na trůn dosazen kastilský regent Ferdinand I. Na dvoře se začala používat namísto aragonštiny kastilština. V roce 1479 zemřel Juan II. a jeho nástupcem se stal jeho syn Ferdinand Katolický. Ferdinand se ještě předtím v roce 1469 oženil se sestrou kastilského krále Enriqueho IV., Izabelou, která po jeho smrti roku 1474 nakonec trůn zdědila. Roku 1479 tak došlo ke spojení království Kastilie a Aragonu a nadále se tamějším vládcům říkalo španělští králové (Chalupa, 2017).

Tehdy se ještě na Iberském poloostrově vyskytoval poslední, územně už značně redukovaný muslimský emirát a žila tam i velká komunita Židů. Obě tyto náboženské skupiny přitom lze považovat za menšiny mezi početnějším křesťanským obyvatelstvem. Panovníci věděli, že pro stabilizaci španělského státu by bylo nejlepší vytvořit jednotný španělský národ, avšak nešlo jej opřít o společný jazyk, kulturu ani historickou paměť, a tak se zaměřili na katolickou víru. K lepší unifikaci došlo roku 1492, kdy se podařilo dobýt poslední muslimský státek okolo Granady a zároveň byl vydán edikt ubírající

práva Židům. Tvrdou španělskou inkvizicí pak byli muslimové i Židé pronásledováni a nuceni ke konverzi, a tak se společnost postupně sjednocovala (Chalupa, 2017).

V nově vytvořené monarchii ale nedošlo ke sjednocení institucí původních království. Jak již bylo zmíněno, jednotlivé části Aragonské koruny (království Aragon, katalánské hrabství a království Valencie)² měly své vlastní kortesy, zatímco v Kastilii byly kortesy jediné. Kastilsko-aragonské spojení tak bylo původně pouhou personální unií, v níž si každé království uchovávalo své zákonodárství, armádu i měnu (Ruiz Ortiz, 2011). Vzniklý celek byl co do velikosti jednotlivých částí také značně asymetrický. Zatímco v Koruně kastilské žilo asi sedm milionů obyvatel³, v Koruně aragonské pouze jeden. Tento fakt se společně s hospodářskou převahou Kastilie promítl i do vnitřní struktury spojeného království. V Kastilii sídlil král, dvůr a centrální instituce, v zemích Koruny aragonské byly místní instituce zachovány a panovníka zastupoval místokrál. Postupným omezováním moci kortesů a upevněním absolutismu v zemi se pak míra autonomie Kastilie i Aragonu v rámci soustátí dále ztenčovala. Ale ačkoli se ze strany Kastilie projevovaly touhy po plné unifikaci dílčích království ve snaze navrátit Španělsku jednotnost jako za dob římské Hispánie, periferní oblasti poloostrova stále odolávaly (Ubieto Arteta, 1995).

V roce 1512, po Izabelině smrti, Ferdinand anektoval Navarru a připojil ji ke Kastilii, které od počátku 15. století patřily i Kanárské ostrovy. Nadále se španělské území rozšířilo všeobecně známou expanzí do Ameriky (1492) a v roce 1497 zabralo Melillu. Španělsku patřila část Itálie (Sardinie 1409, Neapolsko 1504) a Filip II. získal roku 1580 i Portugalsko. Zhruba na území dnešní Belgie a Lucemburska existovalo také tzv. Španělské Nizozemí, jemuž od druhé poloviny 16. století do začátku 18. století vládli taktéž španělští králové (Ubieto Arteta, 1995).

² Království Mallorca mělo pro změnu vlastního guvernéra, avšak ne kortesy (Ruiz Ortiz, 2011).

³ Chalupa (2017) uvádí necelých pět milionů.



Obr. 6 Dynastická unie Kastilie a Aragonu

Zdroj: Instituto Geográfico Nacional, 2019 (vlastní úprava)

Do konce 16. století můžeme datovat původ dnešních provincií. Ty vznikly okolo měst zastoupených v kortesech. Kastilské kortesy v té době tvořilo 9 zástupců z největších měst Kastilie a Leónu (Burgos, León, Zamora, Salamanca, Toro, Ávila, Segovia, Soria a Valladolid), 4 z Nové Kastilie (Madrid, Toledo, Guadalajara a Cuenca), 4 z Andalusie (Jaén, Granada, Córdoba, Sevilla) a 1 z Murcie. Filip IV. pak dal hlas ještě Galicii, Palencii a Extremaduře, čímž vzniklo 21 provincií. Ve všech těchto městech byl purkmistr jmenovaný králem. Tři baskické provincie spadající pod Kastilii byly zproštěny daní a byly spravovány vlastními radami (*Juntas Generales*) a zastupitelstvem, avšak bez toho, aby měly nějaký společný úřad – a neměly ani hlavní města. Království Navarra mělo také svou vlastní legislativu a mělo i hlavní město, v němž sídlil místokrál (Ruiz Ortiz, 2011).

17. století bylo poznamenáno třicetiletou válkou, během jejíhož trvání došlo k revolucím v Katalánsku a Portugalsku (1640). V té době vládl Španělsku král Filip IV., avšak prakticky měl v rukou moc hrabě-vévoda Olivares, jehož touhou bylo vybudovat ze Španělska absolutistický stát po vzoru Francie. Na to ale zareagovaly některé regiony a pokusily se jeho snahy zvrátit. Katalánsko dokonce vyhlásilo nezávislost, ale ihned

muselo uznat francouzského krále za barcelonského hraběte. Pyrenejským mírem z roku 1659 se nakonec vrátilo ke španělské monarchii. Portugalsko, které se také vzbouřilo proti španělské nadvládě, svou samostatnost obhájilo. Španělům se podařila zachránit pouze portugalská Ceuta (Chalupa, 2017).

Centralizaci státu po vítězství ve válce o dědictví španělské úspěšně zahájil až Filip V., který r. 1707 zrušil privilegia (*fueros*) v zemích Koruny aragonské, zavedl tam kastilskou legislativu a na úřadech prosadil kastilštinu na úkor aragonštiny. Kromě toho vydal reformní dekrety (*Decretos de Nueva Planta*) posilující panovnickovy pravomoci (Ubieto Arteta, 1995). Do tohoto období tak datujeme první spojení Aragonu a Kastilie v jeden politický celek s jednotnými daněmi, zákony a správou (Polišenský, Barteček, 2002). Španělská identita se stávala synonymem identity kastilské. Vědomí sounáležitosti podpořené úspěšnou kolonizací i bojem proti jinověrcům si vytvořila hlavně šlechta (Hroch, 2009).



Obr. 7 Územněsprávní členění Španělska na počátku 18. století

Zdroj: Instituto Geográfico Nacional, 2019 (vlastní úprava)

Co se týče územního dělení, na začátku 18. století bylo Španělsko členěno na jedenáct kapitanátů: Stará Kastilie, Galicie, Asturie, Extremadura, Granada, Sevilla, Kanárské ostrovy, Aragon, Katalánsko, Valencie a Mallorca. Murcie byla přiřčena k Valencii. Kromě toho se nadále udržovalo dělení na 21 provincií, k nimž se přidaly nově čtyři aragonské (Ruiz Ortiz, 2011). Zároveň se v monarchii začaly prohlubovat rozdíly mezi politickým jádrem státu – Kastilií – a hospodářskými centry jako Katalánsko a severní pobřeží. Kromě toho začalo v periferiích přibývat i obyvatelstva, zatímco na mesetě počet stagnoval (Ubieto Arteta, 1995).

S počátkem 19. století pak došlo k napoleonské invazi a na trůn dosazený José Bonaparte zemi rozdělil na 38 prefektur a 111 „subprefektur“. Proti francouzské nadvládě se ustanovil výbor, jenž začal v Cádizu pracovat na nové španělské ústavě. Dokument byl velmi liberální, zákonodárná pravomoc v něm byla přesunuta na parlament, který omezoval panovnickou moc. V této ústavě (1812) bylo vytvořeno také nové územní uspořádání a byla zmíněna i legislativní jednota, stejně jako vznik společného národního vojska, ale po návratu Ferdinanda VII. se dokument zrušil a Španělsko se zorganizovalo do 29 týlových jednotek (*intendencias*) a 13 konzulátů.

V roce 1822 byla schválena další změna. Mělo vzniknout 52 provincií, které by byly spojovány v regiony zejména podle počtu obyvatel (viz tab. 3). Avšak tento projekt nevstoupil v platnost, neboť byl obnoven absolutismus. V roce 1833, během regentství Marie Kristýny, královský sekretář Javier de Burgos vymyslel nové územní dělení, které bylo založeno na výše zmíněném z roku 1822, avšak bez provincií Calatayud, Villafranca del Bierzo a Játiva. Z historických důvodů navíc došlo k navrácení původních jmen baskickým provinciím (Álava, Vizcaya, Guipúzcoa) a Navaře. Provincie Vigo se přejmenovala na Pontevedru a Chinchilla na Albacete. Tak vzniklo 49 zhruba stejně velkých jednotek, v jejichž čele stál guvernér dosazený Madridem a které měly napomoci další centralizaci teritoria. V roce 1927 se pak ještě Kanárské ostrovy rozdělily na provincii Tenerife a Gran Canarii (Ruiz Ortiz, 2011).



Obr. 8 Španělské prefektury z roku 1810

Zdroj: Pérez Mohorte, 2020 (vlastní úprava)

Tab. 3 Navrhované správní dělení z roku 1822

Region	Provincie
Andalusie	Jaén, Córdoba, Sevilla, Huelva, Cádiz, Málaga, Granada, Almería
Aragon	Calatayud, Huesca, Zaragoza, Teruel
Asturie	Oviedo
Baleárské ostrovy	Baleárské ostrovy
Kanárské ostrovy	Kanárské ostrovy
Nová Kastilie	Guadalajara, Toledo, Cuenca, Madrid, Ciudad Real
Stará Kastilie	Ávila, Palencia, Burgos, Soria, Segovia, Valladolid, Logroño, Santander
León	León, Salamanca, Zamora a Villafranca del Bierzo
Katalánsko	Barcelona, Tarragona, Lérida a Gerona
Extremadura	Cáceres a Badajoz
Galicie	La Coruña, Lugo, Orense, Vigo
Murcie	Chinchilla, Murcie
Navarra	Pamplona
Valencie	Castellón, Valencie, Alicante, Játiva
Vascongadas	Bilbao, San Sebastián, Vitoria

Zdroj: Ruiz Ortiz, 2011

Mezitím byla roku 1873 vyhlášena první španělská republika, která ale neměla dlouhého trvání. Ještě tentýž rok se připravila nová ústava, jež byla inspirována Ústavou USA a která vůbec poprvé definovala Španělsko jako federaci. Země měla být tvořena několika celky. Jmenovitě Horní Andalusíí, Dolní Andalusíí, Aragonem, Asturií, Baleárami, Kanárskými ostrovy, Novou Kastilií, Starou Kastilií, Katalánskem, Extremadurou, Galicií, Murcií, Navarrou, Valencií, Baskickem a také Kubou a Portorikem. Ostatní španělská území – jako např. Filipíny – pak měla být na státy povýšena postupně podle úrovně jejich rozvoje. Tento ústavní návrh však neuspěl (Ubieto Arteta, 1995). Nová ústava, schválená až o tři roky později, posilovala centralismus. Baskicku byly dokonce odebrány jeho výsady. Panovnickova moc byla ale omezena a měla se opírat o spolupráci s parlamentem tvořeným poslaneckou sněmovnou a senátem (Chalupa, 2017). Postupně však Španělsko ztrácelo území v Latinské Americe a o poslední kolonie v zámoří (Kuba, Filipíny) přišlo po prohře v americko-španělské válce v roce 1898 (Ubieto Arteta, 1995). Tímto se země dostala do hluboké společenské

krize a vzdálila se ekonomické modernizaci, která v 19. století začala. Krize po prohrané válce zdůraznila neschopnosti centralizovaného modelu státu. Zejména „katalánský problém“ se stal významným znepokojujícím prvkem tehdejších vlád, a proto se politici přiklonili k „vojenskému řešení“ a uznali diktátora Miguela Prima de Riveru do funkce ministerského předsedy (viz dále) (Moreno Fernández, 2008).

Na tomto místě je vhodné připomenout, že se v Evropě v 19. století rozšířil romantismus a s ním spojené národní obrození. Tento trend se nevyhnul ani námi zkoumanému jihoevropskému státu, ač byl v jisté míře odlišný. Jazyky španělských menšin, jako je galicijština či katalánština, vznikly již během středověku, ale kvůli ustanovení kastilštiny jako oficiálního jazyka státu a jejímu povýšení na jeden ze světových jazyků díky expanzi do Ameriky došlo k zaostávání jejich literárního vývoje. Probuzená regionalistická hnutí (katalanismus, gallegismus, baskismus, valencismus) pak získala od kulturního až po politický rozměr. Jako příklad uveďme národní obrození v Katalánsku, označující se slovem *renaixença*, které vyústilo v politický katalanismus na počátku 20. století. Nacionalistické požadavky navíc upevnila ekonomická krize, která vypukla po již zmíněné ztrátě kolonií. Regionalistická hnutí inspirující se zejména katalánským a baskickým však byla v té době po celé zemi. Např. v Andalusii byl v roce 1915 vydán Andaluský ideový program (*El Ideario de Andalucía*) (Moreno Fernández, 2008). Regionální problém se v politice projevil dilematem mezi unitárním a regionálním státem. V roce 1901 byla v Katalánsku založena konzervativní Regionalistická liga (Lliga Regionalista) akceptující monarchii, ale požadující změnu ústavy zajišťující Kataláncům kulturní i politickou autonomii.

V roce 1914 potěšil král Alfons XIII. španělský lid tím, že vydal královský dekret, v němž prohlásil, že se nezúčastní 1. světové války. Země byla stále ještě po prohrané americko-španělské válce oslabená, navíc musela několikrát zakročit proti odbojům na severu Maroka, které získala po dohodě s Francií v roce 1904 a následné konferenci v Algeciras o dva roky později. Velká válka ale přesto ovlivňovala španělskou ekonomiku. Podnikatelé využili příležitosti v mezerách na trzích a zásobováním různých stran konfliktu bohatli. Neinvestovali ale do zvýšení mezd, a tak prosté obyvatelstvo v důsledku zvyšujících se cen chudlo. To vedlo k vzrůstajícím nepokojům, které v roce 1917 vyústily v několik stávek a katalánská buržoazie dokonce začala volat po větší autonomii (Chalupa, 2017).

Nakonec se po letech marné snahy o modernizaci ústavy, neklidu a pouličních bojů chopil vlády diktátor Miguel Primo de Rivera, který autonomistické snahy ihned potlačil a královským dekretem proti separatismu z roku 1923 zakázal veřejné projevy v regionálních jazycích. Otázka autonomií byla opět otevřena až se vznikem druhé republiky. Primo de Rivera zrušil platnost Ústavy z roku 1876 a vládou pověřil vojenské direktorium, v němž stál v čele. Zavedl přísnou cenzuru, ale na druhou stranu modernizoval infrastrukturu (železnice, silnice, přístavy), nechal vystavět hydroelektrárny nebo zavlažovací systémy. Dařilo se hutnictví, stavebnictví i chemickému průmyslu. Jeho ekonomické úspěchy však byly z velké části dané celkovou hospodářskou konjunkturou dvacátých let. Přestože byl režim nedemokratický, mnoho lidí bylo spokojeno, neboť byl zaveden relativní pořádek a ukončena vlna demonstrací. Primo de Rivera dosazoval do funkcí nové „nezkažené“ lidi a díky kontaktu s běžným obyvatelstvem znal jejich starosti. Do provinčních zastupitelstev i obecních rad sám jmenoval tzv. civilní guvernéry, nikoli obyvatele vybrané prostřednictvím voleb. Když začala důvěra v něj slábnout spolu s rozjíždějící se světovou hospodářskou krizí, sám raději včas podal demisi, odjel do Francie a brzy nato zemřel.

Na jeho místo byl dosazen generál Berenguera a následoval poslední pokus o zachování království. Republikáni se však 17. srpna 1930 sešli v baskickém San Sebastiánu, kde naplánovali svržení monarchie a vytvořili Revoluční výbor (*comité revolucionario*), který později sloužil jako první prozatímní vláda nového státu. V roce 1931 se uskutečnily volby, v nichž vyhráli příznivci republiky, a tak i král Alfons XIII. raději opustil zemi. Lidé tím očekávali zlepšení poměrů, avšak s postupně stoupající nezaměstnaností klesaly i naděje v nové státní zřízení (Chalupa, 2017). Navíc ještě před tím, než byla oficiálně druhá republika vyhlášena, v Barceloně vyhlásil místní nacionalistický politik Francesc Macià Katalánský stát jakožto část budoucí španělské federativní republiky, což vyvolalo v Madridu obavy. Proto byl Katalánsku přislíben prozatímní autonomní systém, než bude vypracován oficiální statut (Ubieto Arteta, 1995). Ten byl schválen už v roce 1932, což podnítilo Galicii a Baskicko k úsilí o podobný režim s vlastní vládou. Na konci republikánského období regiony následující katalánské kroky otevřeně projevovaly touhu pro autonomii (Moreno Fernández, 2008). Schválení baskického statutu ale trvalo déle. První návrh byl odmítnut s odůvodněním, že jejich požadavky jsou příliš velké, ale Baskové viděli příčinu v tom, že jsou pro levicovou vládu příliš katoličtí a konzervativní (Chalupa, 2017). Druhý projekt statutu byl zase odmítnut

navarrskými úřady, a tak až v roce 1933 se statut opět dostal k projednání madridskou vládou. Ta se jím ale dva roky nezabývala, a tak byl schválen až po vítězství Lidové fronty (*Frente Popular*) v roce 1936. Návrh statutu Galicie byl zase otevřeně federalistický, a proto neakceptovatelný vzhledem k ústavě. Druhý projekt už ale uspěl a byl schválen v referendu 28. 6. 1936. Nestihl se však projednat v parlamentu, a tak nikdy nevzešel v platnost. O autonomii se přihlásily i další regiony (např. Andalusie, Aragon, Kanárské ostrovy, Valencie...), avšak jejich statuty nestihly být schváleny ani v tamních referendech (Alonso de Antonio, 1983).

Novou ústavu připravovala provizorní vládou sestavená komise. Při tvorbě tohoto dokumentu se inspirovala mexickou Ústavou z roku 1917, německou (1919), rakouskou a československou (1920). Kromě toho vláda vydala dekret rozšiřující volební právo všem starším 23 let včetně žen, dekret zavádějící jednokomorový parlament nebo dekret rušící zákaz používání katalánštiny ve školách. Nová ústava přinesla mnoho změn: opustila od křesťanství jakožto státního náboženství, zrušila šlechtické tituly a trest smrti, definovala republiku jako „integrální stát složený ze samospráv obcí a regionů“⁴. Mělo se záměrně jednat o formu, která by nebyla ani unitární jako zrovna rozpuštěná monarchie, ani federální jako stát definovaný v roce 1876 (Varela Suanzes-Carpegna, 2013). Právě otázka, zda bude stát federativní, nebo ne, byla jednou z nejdiskutovanějších. Ústava umožňovala provincii či sousedícím provinciím, které projeví přání v alespoň dvou třetinách obcí a dvěma třetinami registrovaných voličů v referendu, přiznat autonomii. Zároveň podobnými podmínkami umožňovala provincii z takového autonomního regionu odstoupit (články 11, 12, 22 Ústavy).

Ve volbách v říjnu 1934, kdy historicky poprvé volily ženy, vyhrála pravice. Levicové opozici se nelíbili ministři, kteří byli do vlády jmenováni, a reagovali povstáním (Chalupa, 2017). Předseda katalánské vlády (*Generalitat*) vyhlásil Katalánský stát s odůvodněním, že se k moci dostali „monarchisté a fašisté“, ale armáda za několik hodin situaci zpacifikovala a v reakci na to pozastavila španělská vláda zákonem z 2. ledna 1935 katalánskou autonomii. Ústavním soudem byl však tento akt prohlášen nezákonným a autonomie byla obnovena 26. února 1936 po následujících volbách (Alonso de Antonio, 1983). Dramatičtější situace byla v Asturii, kde se rebelující horníci dostali ke zbraním a zapalovali i kostely a kláštery. Někteří tvrdí, že se jednalo o prevenci proti zrovna

⁴ V originále „Estado integral, compatible con la autonomía de los Municipios y las Regiones“.

nastupujícímu fašismu v Rakousku a Německu, i když prakticky to byla proletářská revoluce. Polarizace mezi pravíci a levíci pokračovala. V dalších parlamentních volbách konaných 16. února 1936 vyhrála levicová koalice Lidová fronta, ale výsledek byl velmi těsný, a tak bylo Španělsko víceméně rozděleno. Když byl pak navíc zavražděn předseda opozičního bloku José Calvo Sotela⁵, občanská válka se stala nevyhnutelnou (Chalupa, 2017).

V tomto konfliktu probíhajícím mezi lety 1936 a 1939 se zformovaly dva bloky – republikáni a nacionalisté. K republikánům patřili socialisté, komunisté, anarchisté, liberálové, katalánští a baskičtí nacionalisté. Nejednalo se tak vůbec o homogenní blok. Jejich morálku posilovala politička Dolores Ibárruri z Komunistické strany Španělska. Proti nim stálo katolické duchovenstvo, royalisté, vlastníci půdy, nacionalisté a fašisté vedení generálem Franciskem Frankem. Tito nacionalisté hovořili o válce křesťanské civilizace proti rudým ateistům (Rajlich, Majtenyi, 2012). Pro levici zase znamenala válka boj proti nacismu a fašismu, tedy proti ideologiím, které ohrožovaly tehdejší Evropu (Chalupa, 2017).

Franco byl podporován Hitlerovým Německem, Mussoliniho Itálií či Salazarovým Portugalskem. Na druhé straně republikány podporovalo například Mexiko nebo Sovětský svaz a významnou roli sehráli také zahraniční dobrovolníci, tzv. interbrigadisté (*Brigadas Internacionales*). Vlivem zejména britské politiky appeasementu, tj. nevměšování, se ale španělským republikánům nedostávalo tolik podpory, čímž byl nepřímou povzbuzován Frankův režim. Zároveň tato politika neintervence způsobovala, že republikáni byli více závislí na pomoci SSSR, což ale poskytovalo další důvod pro zdrženlivost Západu.

Velký převrat začal 17. července roku 1936 v Melille na severu Afriky. Republikánské vládě se zprvu dařilo držet střední Španělsko s hlavním městem, jihovýchodní část i Barcelonu a také atlantické pobřeží s kantaberským přístavem Santander. Postupně ale přicházela o sever země a v únoru 1939 se musela vzdát i Katalánska. 28. března stejného roku frankisté dobyli Madrid a občanská válka tak byla u konce (Rajlich, Majtenyi, 2012). Vítězný Franco pak Španělsko opět centralizoval. Jeho režim byl silně protikomunistický a propagující naprostou jednotu státu. Praktikovala se

⁵ Za diktátora Prima de Rivery byl ministrem financí, po pádu diktatury odešel do exilu, ale amnestovaný se vrátil, atentát na něj sloužil jako záminka k vypuknutí občanské války.

politika státní intervence, byl zrušen politický pluralismus, autonomie regionů, kultura a jazyky menšin byly omezovány (Ubieto Arteta, 1995).

Frankův režim vzešel z občanské války a vítězství v ní bylo hlavním legitimizujícím prvkem jeho vlády. Jedním z pojitků španělského národa pak mělo být katolické náboženství. Odpůrci režimu byli vězněni nebo definitivně umlčováni. Tato diktatura trvala až do smrti *caudilla* v roce 1975 (Dvořáková, Kunc, 2009). Jakékoli přání o federalismus či vlastní vládu bylo rovnou považováno za separatistické jednání. Nicméně během celého období Frankovy vlády nebyl dosažen jeho cíl o zničení vnitřní diferenciaci Španělska. Naopak po návratu demokracie měl lid všechno španělské spojeno s represí a se zamlčováním rozmanité reality (Moreno Fernández, 2008).

5.2 Vývoj územněsprávního členění po roce 1975

Po Frankově smrti se Španělé vydali do ulic, aby otevřeně protestovali proti špatné ekonomické situaci způsobené ropnou krizí, přestože stávkové i protesty byly v tu dobu stále zakázané. Frankovým nástupcem se stal Juan Carlos, jenž byl prohlášen následovníkem trůnu již v roce 1969. Za jeho vlády se otevřely možnosti reform – byly povoleny politické strany (i když zprvu bez komunistických a separatistických), zrušilo se státní náboženství, uzákonila se základní lidská práva a veškeré svobody, jako je svoboda projevu, stávkování, shromáždění atp. Španělsko se navracelo k demokracii.

Začátky ale nebyly lehké, neboť ve vládě byli stále stoupenci Franka, kteří úspěšně blokovali návrhy o uvolnění režimu. Král se tak rozhodl v červenci 1976 vyměnit předsedu vlády za svého kandidáta Adolfa Suáreze, který již napomohl transformačnímu procesu. Zákonem o politické reformě se začaly realizovat výše zmíněné reformy, všeobecnou amnestií byli osvobozeni političtí vězni. Suárez nakonec i vyjednal kompromis se Santiagem Carillem, vůdcem Komunistické strany (Partido Comunista Español – PCE), o její legalizaci za podmínky, že se komunisté smíří s monarchií a nebudou usilovat o přechod k republice. Dne 15. června 1977 proběhly první demokratické volby od roku 1936 a volební účast byla 78,7 % (Chalupa, 2017). Vítězem se stala středopravicová strana Svaz demokratického středu (Unión de Centro Democrático – UCD) tehdejšího premiéra s 35 % hlasů. Bylo potvrzeno, že i po dlouhém období diktatury volí většina Španělů v souladu s názory svých rodičů a prarodičů. To samozřejmě vzbudilo obavy, aby se neopakovala občanská válka, a proto bylo dohodnuto,

že se při rozhodování o důležitých věcech nesmí opomenout žádná významná politická strana nebo ignorovat menšiny (Dvořáková, Kunc, 2004).

V Katalánsku byla královským dekretem vydaným 29. září 1977 obnovena místní vláda *Generalitat*, do jejíhož čela se postavil Josep Tarradellas, dlouholetý předseda katalánské vlády v exilu, kterému bylo umožněno vrátit se do vlasti (Alonso de Antonio, 1983). Vláda s Tarradellasem udržovala kontakt už několik měsíců s cílem rozložit iniciativu nově založeného Shromáždění katalánských poslanců (*Asamblea de Parlamentarios Catalanes*), ovládaného především levicovými silami, jež žádalo obnovu autonomního Statutu z roku 1932 a přimlouvalo se za federální model státu. Španělské vládě se podařilo dosáhnout Tarradellasova uznání jednotného Španělska a opuštění od separatistických snah podporovaných katalánskými socialisty a komunisty, čímž bylo možné pokračovat v ústavním procesu, který směřoval k vytvoření budoucího státu autonomií (Casanova, Gil Andrés, 2009).

Uvolnění poměrů otevřelo prostor pro probuzení regionalismu, a to i tam, kde dříve prakticky nebyl. Nejdůležitějším dokumentem prvního desetiletí po smrti Franka byla v tomhle ohledu jednoznačně ústava, jež rušila centralistickou koncepci státu a připustila vznik autonomií (Piknerová, 2010). Pro přípravu ústavy byla vytvořena sedmičlenná komise, která vypracovala návrh, jenž byl zveřejněn v lednu 1978. Následně měly všechny strany možnost podat připomínky. Komisi, jejímž členům se později začalo říkat „sedm otců“, tvořil Gabriel Cisneros Laborda, Miguel Herrero de Miñón a José Pedro Pérez Llorca za Svaz demokratického středu; Gregorio Peces Barba reprezentující socialisty; Jordi Solé Tura za komunisty; Manuel Fraga za Lidovou alianci a Miquel Roca mající reprezentovat zejména katalánské a baskické nacionalisty (Casanova, Gil Andrés, 2009). V rozhovorech, které tito politici vedli, měli největší váhu hlasy představitelů nejpočetnějších stran, zatímco komunisté a pravice byli respektováni méně. Důležitou roli hráli také Katalánci, kteří významně přispěli v debatě týkající se územní organizace, kdy na rozdíl od baskických nacionalistů byli ochotní přistoupit na kompromis. Požadavek Basků na naprostou nezávislost jejich regionu byl totiž pro všechny ostatní strany neakceptovatelný.

Mezi nejdiskutovanější body patřilo kromě územního uspořádání také oddělení církve od státu nebo otázka zrušení trestu smrti, která podle některých neměla vůbec v ústavním textu figurovat. Dalším sporným bodem bylo umožnění interrupce. To bylo

nakonec vyřešeno zařazením jakési obecné, různě se interpretující formule, jež měla pouze urychlit proces tvorby ústavy a problematiku samotnou nijak nevyřešila. UCD, AP a Katalánci prosadili v ústavě článek o soukromém vlastnictví, naopak návrh komunistů a Katalánců zřídit senát podle federálního modelu úspěšný nebyl. Dne 6. prosince téhož roku proběhlo hlasování o nové ústavě, jehož se sice poslanci Baskické nacionalistické strany zdrželi, výsledek tím ale nijak neovlivnili (Tusell, 1998).

Důsledkem politického snažení byl z hlediska územněsprávního dělení nejprve vznik 13 „prozatímních autonomií“ (*preautonomías*), tedy všech stávajících vyjma Kantábie, Navarry, společenství La Rioja a Madridu, o nichž se mělo ještě diskutovat, zda vzniknou jako společenství jediné provincie, nebo budou začleněny do některého z již ustanovených autonomních útvarů. Díky tomuto rozhodnutí bylo mimo jiné určeno jedinečného modelu státu, tedy státu autonomií (*Estado de las Autonomías*) (Aja, 1996).

V aktuálně stále platné Ústavě z roku 1978 je Španělsko definováno jako parlamentní monarchie zakládající se na neoddělitelné jednotě španělského národa a zároveň garantující právo regionům a národnostem, které ji tvoří, na autonomii. Není však již specifikováno, o které regiony se jedná nebo kolik jich má být. V článku 3 Ústava označuje kastilštinu za oficiální jazyk státu, ale umožňuje v příslušných regionech uvést na tuto úroveň také další jazyky. Prohlašuje, že jazyková rozmanitost je kulturní bohatství, které se má chránit.

V článku 137 je pak jasně vymezeno teritoriální členění státu, a to na obce (*municipios*), provincie (*provincias*) a autonomní společenství (*Comunidades Autónomas*), přičemž v článku následujícím se slibuje pečovat o rovnováhu mezi různými částmi země beroucí v úvahu taky zvláštnosti dané ostrovní polohou některých z nich. Podle Ústavy mohou autonomní společenství vytvořit sousedící provincie se společnými kulturními, historickými a ekonomickými charakteristikami.

Nutným předpokladem pro přiznání autonomie dané oblasti je vypracování vlastního autonomního statutu. Ten je následně podstoupen španělskému parlamentu (*Cortes Generales*) ke schválení. Statut je základní institucionální normou každého společenství a stát jej chrání jako součást svého právního řádu (článek 147). Statut má obsahovat zejména název společenství, jenž bude nejlépe odpovídat vlastní historické identitě, jasné teritoriální vymezení, názvy, organizaci a sídla svých autonomních institucí a přiznané kompetence z oblastí definovaných v článku 148, mezi něž patří

územní plánování, městská a bytová výstavba, lesní hospodářství, říční rybolov, správa sportovních letišť a přístavů, podpora kultury a případně i jiného jazyka autonomního společenství, podpora turistiky, rekreace a mnoho dalších (viz kapitola 6). Kompetence, na něž má výhradní právo stát, jsou pak vyjmenovány v článku 149. Jedná se například o obranu, mezinárodní vztahy, výrobu, obchod, vlastnictví a použití zbraní, měnovou soustavu, státní rozpočet a dluh, cizinecké právo aj. Z výše uvedeného vyplývá, že statuty jednotlivých společenství se sice mohou lišit, avšak podle článku 138 nesmějí vést k ekonomickým či společenským privilegiím některého ze společenství.

Zároveň Ústava umožňuje dva způsoby, jak autonomie dosáhnout. Prvním z nich je „pomalá cesta“ popsaná v článku 143, na jejímž základě mohou vzniknout společenství s omezenou autonomií, která zahrnuje prakticky pouze kompetence vyjmenované v článku 148. Rozšíření kompetencí je následně možné po pěti letech, kdy je povolena úprava autonomního statutu. To jinými slovy znamená, že takto založená společenství mohou mít v prvních pěti letech pouze kompetence ze zmíněného článku, avšak následně je mohou navýšit. Druhý způsob nabytí autonomie je prostřednictvím „rychlé cesty“ na základě článku 151. Společenství vzniklá touto cestou disponují od samého začátku kompetencemi z článku 148 a těmi, jež nejsou výlučně celostátní. Regiony, kterým byla udělena autonomie za druhé republiky, měly procesní výhodu, a sice mohly použít „rychlou cestu“ bez toho, aby splňovaly přísné podmínky pro její uplatnění. Jedná se o tzv. historické regiony, mezi něž patří Baskicko, Katalánsko a Galicie. V článku 144 je navíc ustanovena řada výjimek. Jednou z nich je umožnění vzniku autonomního regionu z jediné provincie, na základě čehož vzniklo třeba Madridské společenství. Další výjimkou je povolení autonomie území, které nebylo zahrnuto do provinční organizace – zde Ústava myslela i na africké exklávy – dnes autonomní města Ceuta a Melilla (La constitución Española, 1978).

Z těchto článků tak Ústava dávala tušit, že hned zpočátku se počítalo, že budou existovat dvě základní úrovně kompetencí: vyšší zejména pro historické regiony a nižší pro ty zbylé. Bylo ale umožněno dosažení více kompetencí i jiným oblastem, pokud by prokázaly silnou vůli stvrzenou kladným rozhodnutím ve třech čtvrtinách obcí v každé provincii, kterou by společenství zahrnovalo, a následnou ratifikací v referendu se souhlasem absolutní většiny oprávněných voličů v každé z provincií. Očekávalo se ale, že kromě historických regionů budou ostatní oblasti postupovat „pomalou cestou“ (Aja, 1996).

Španělsko bylo nakonec rozděleno na 17 autonomních společenství. Pro vymezení, které provincie je budou tvořit, bylo využito historických (Galicie, Asturie, Baskicko, Navarra, Aragon, Katalánsko, Andalusie, Extremadura), geografických (Kastilie a León, Kastilie-La Mancha, Kantábie, La Rioja, Baleárské a Kanárské ostrovy) i politických (Madrid) kritérií (Ruiz Ortiz, 2011). Dne 25. října 1979 proběhla referenda v Baskicku i Katalánsku, a přestože k volbám přišlo pouhých 60 % voličů, výsledek byl jednoznačný – 90 % voličů v Baskicku a 88 % v Katalánsku bylo pro autonomii (Ubieto Arteta, 1995). Společně s Galicií získaly tyto regiony autonomii „rychlou cestou“ a jednodušším způsobem. Andalusie se také rozhodla aplikovat „rychlou cestu“, avšak musela projít řádným procesem bez výjimky (Swenden, 2006). Uspořádali tam proto referendum, v němž sice s autonomií souhlasilo 55,8 % oprávněných voličů (94,2 % z hlasujících při 64% účasti), problémem ale bylo to, že návrh nebyl odsouhlasen ve všech provinciích – v provincii Almería hlasovalo pro autonomii 91,4 % hlasujících, ti ale představovali při 51% účasti jen 42,3 % elektorátu. Podle zákona se tak Andalusie měla spokojit s „pomalou cestou“, ale protože to pro tehdejší politickou scénu vypadalo nepřijatelně, došlo k reformě zákona o referendu⁶ a Andalusii nakonec byly přiznány nejvyšší možné kompetence.

Takové rozhodnutí namotivovalo Kanárské ostrovy a společenství Valencie, v jejichž případě se vládě podařilo v rámci snahy o vyhnutí se konfliktům usmlouvat, aby oba regiony vznikly „pomalou cestou“, ale jejich kompetence byly rozšířeny dodatečnými zákony. U Kanárských ostrovů se jednalo o zákon č. 11/1982 známý jako LOTRACA (*Ley Orgánica de Transferencias Complementarias a Canarias*), tedy ústavní zákon o dodatečných přenosech Kanárským ostrovům. Ve Valencijském společenství tím byl zákon č. 12/1982, tzv. LOTRAVA (*Ley Orgánica de Transferencias a la Comunitat Valenciana de Competencias en Materia de Titularidad Estatal*), v češtině ústavní zákon o přenosu pravomocí ve věcech vlastnictví státu na Valencijské společenství. Díky dodatečnému ustanovení pak byla udělena plná autonomie i Navaře na základě držení historických *fueros*. Zbytek autonomních společenství se již zkonstruoval podle článku 143 „pomalou cestou“ (Aja, 1996).

⁶ Ústavním zákonem č. 12/1980 došlo k úpravě zákona o referendu, čímž bylo umožněno schválení autonomie podle článku 151 Ústavy nejen v provinciích, které dosáhly 50% volebního prahu, ale i v provinciích ve stejném regionu, které tento požadavek nesplňují (jako tomu bylo v případě provincie Almería), pokud to bylo požadováno většinou poslanců a senátorů zvolených v této provincii. Ústavní zákon č. 13/1980 pak schválil tento mechanismus pro provincii Almería s tím, že jej zpětně aplikuje na výsledek referenda z 28. února 1980.

Autonomii tak postupně získalo v roce 1979 Katalánsko a Baskicko, 1981 Galicie, Andalusie, Asturie a Kantábrie, o rok později La Rioja, Murcie, Valencie, Navarra, Kanárské ostrovy, Kastilie-La Mancha, Aragon a v roce 1983 Extremadura, Baleáry, Madrid a Kastilie a León. Autonomní města Ceuta a Melilla si musela počkat až do roku 1995 (Ruiz Ortiz, 2011). Schválení všech autonomních statutů definitivně určilo novou podobu španělského státu, v němž každé ze společenství získalo svůj parlament, prezidenta i vládu (Aja, 1996).

Kromě rozdílného načasování a způsobu nabytí autonomie tedy regiony disponovaly od počátku i odlišnou úrovní přiznaných kompetencí, jak bylo popsáno výše. Historické regiony (Baskicko, Katalánsko, Galicie), Andalusie, Valencie, Kanárské ostrovy a Navarra měly zprvu silnější autonomii než ostatní společenství, a to např. ve zdravotnictví. Z hlediska svěřených pravomocí ale ani tato skupina nebyla homogenní. Dalším prvkem asymetrie byl výběr daní, v němž Baskicko a Navarra získaly větší autonomii, kterou si udržely dodnes. Obě oblasti navíc podle čtvrtého přechodného ustanovení španělské Ústavy disponují možností sloučení se, což je jiným regionům zakázáno (Swenden, 2006). Daňovou autonomii dlouhodobě požadují také Katalánci. Vzhledem k tomu, že jí ale na rozdíl od Basků v historii nedisponovali, mají problémy s jejím obhájením (Keating, 2008). Neméně podstatná je také přítomnost regionálních jazyků v některých společenstvích (Katalánsko, Valencie, Baleárské ostrovy, Galicie, Baskicko, Navarra), kde tyto jazyky mají postavení úředního jazyka společně s kastilštinou, což také platí stále (Swenden, 2006).

Tab. 4 Proces schvalování autonomních statutů

název společenství	datum schválení parlamentem	datum uvedení v platnost
Baskicko	18. 12. 1979	11. 1. 1980
Katalánsko	18. 12. 1979	11. 1. 1980
Galicie	6. 4. 1981	18. 5. 1981
Andalusie	30. 12. 1981	11. 1. 1982
Asturie	30. 12. 1981	31. 1. 1982
Kantábrie	30. 12. 1981	31. 1. 1982
La Rioja	9. 6. 1982	9. 7. 1982
Murcie	9. 6. 1982	9. 7. 1982
Valencie	1. 7. 1982	10. 7. 1982
Navarra	10. 8. 1982	16. 8. 1982
Kanárské ostrovy	10. 8. 1982	16. 8. 1982
Kastilie-La Mancha	10. 8. 1982	17. 8. 1982
Aragon	10. 8. 1982	5. 9. 1982
Extremadura	25. 2. 1983	27. 2. 1983
Baleárské ostrovy	25. 2. 1983	1. 3. 1983
Madrid	25. 2. 1983	1. 3. 1983
Kastilie a León	25. 2. 1983	2. 3. 1983
Ceuta	13. 3. 1995	15. 3. 1995
Melilla	13. 3. 1995	15. 3. 1995

Zdroj: Ministerio de la presidencia, relaciones con las cortes y memoria democrática, c2022

Po schválení všech statutů byl Ústavní soud vytížen četnými spory mezi autonomními společenstvími a státem, než se vyřešily prvotní nesrovnalosti. V následujících letech došlo k vydání mnoha zákonů upřesňujících pravomoci oblastí. Ke konci 80. let v některých regionech vrcholilo pětileté období od vydání jejich statutů a řada z nich volala po rozšíření kompetencí. Tomu bylo nakonec vyhověno a přijetím tzv. autonomních dohod (*Pactos Autonómicos*) v roce 1992 došlo takřka k vyrovnání kompetencí ve všech společenstvích (Aja, 1996). Sedmnáct původních statutů tedy nezůstalo beze změny. V roce 1991 sedm společenství svůj statut upravilo s cílem sjednotit data některých voleb. Hlavním smyslem změn uskutečněných o tři roky později bylo rozšíření pravomocí, a to zejména v oblasti lékařské péče a vzdělávání. V případě Valencijského společenství byly do autonomního Statutu v tomto roce zařazeny kompetence přiznané regionu již dříve ústavním zákonem z roku 1982 (LOTRAVA)⁷. Tyto úpravy vycházely z dřívějších autonomních dohod. Modifikace dvanácti statutů provedené mezi roky 1996 a 2001 měly velký význam, neboť taktéž rozšiřovaly kompetence, ale i zaváděly institucionální změny. Do Statutu Kanárských ostrovů byly

⁷ Ley Orgánica 12/1982, de 10 de agosto, de Transferencias a la Comunitat Valenciana de Competencias en Materia de Titularidad Estatal.

přidány kompetence, které region získal ústavním zákonem z roku 1982 (LOTRACA)⁸. Novelizace finančního systému donutila provést roku 2002 další reformu statutů, a to u všech patnácti společenství se společným daňovým systémem (viz kapitola 6.2). Změna se však omezila pouze na příslušný paragraf v dodatečném ustanovení. Další úpravy pak byly prováděny od roku 2004 doposud, avšak z velice různorodých důvodů (Ministerio de Política Territorial, c2022).

Toto „hromadné“ udělení autonomií, k němuž přistoupila španělská vláda po pádu Frankova režimu, ovšem historické regiony zklamalo, neboť nezískaly o nic větší míru „svobody“ než regiony tradičně španělské. Roku 1998 se tak nacionalistické strany Baskicka, Katalánska a Galicie nechaly slyšet, že se nedostatečně usiluje o vznik koncepce mnohonárodnostního státu, v němž by národy Basků, Katalánců a Galicijců dosáhly rovnoprávného soužití s národem většinovým a byly řádně respektovány (Chalupa, 2017).

Když se v roce 2003 vyměnila hlava katalánské *Generalitat* a na pozici tamějšího předsedy vlády nastoupil Pasqual Maragall, přišlo Katalánsko s myšlenkou asymetrického federalismu (*federalismo diferencial*). Tímto konceptem se měly více rozlišit regiony s vlastním jazykem od těch ostatních. Maragall totiž zastával názor, že „homogenní decentralizace“ je vhodná, jsou-li rozdíly v zemi důsledkem její velikosti, což dle něj ve Španělsku sice jsou, ale navíc tam působí rozdíly kulturní, které je třeba zohlednit (Duarte Monserrat, 2011). O tři roky později bylo zorganizováno referendum o novém autonomním statutu Katalánska, kterého se zúčastnilo 48,8 % místních, z nichž 73 % bylo pro. Po hospodářské krizi z let 2008 a 2009 frustrace a nespokojenost vyústila v další posílení katalánského nacionalismu a po několika demonstracích se Katalánci v roce 2014 rozhodli referendum zopakovat, avšak tentokrát už s otázkou úplného osamostatnění se. Španělský Ústavní soud tento čin označil za protiústavní. Katalánský separatismus ale neutichl a pokračuje dodnes (Chalupa, 2017).

Vstup do Evropského společenství roku 1986, jednoznačně znamenající hospodářské výhody pro Španělsko, však s sebou nesl také podmínku přijetí určitých evropských norem a nutnost uvést španělský právní řád do souladu s nimi. K tomu mělo dojít centrálně z hlavního města, s čímž měli problém hlavně Katalánci a Baskové, ale Ústavní soud potvrdil právo Madridu na implementaci potřebných opatření po celém

⁸ Ley Orgánica 11/1982, de 10 de agosto, de Transferencias Complementarias a Canarias.

Španělsku. Regiony se musely vzdát některých kompetencí, např. v oblasti zemědělství, rybolovu či životního prostředí, které jim dříve byly svěřeny a které měly být přesunuty na celostátní úroveň. V tomto ohledu tedy regiony o část práv přišly. Vzniklé napjaté vztahy se podařilo usměrnit kompromisem mezi centrem a regiony vedoucím ke spolupráci v přístupu k této mezinárodní instituci. Návrhy Španělska předkládané Evropské unii centrální vláda diskutovala s regiony, a kromě toho byl roku 1997 také založen úřad Poradce autonomií (*Consejero Autónomico*), který spolupracuje se španělskými europoslanci (Piknerová, 2010).



Obr. 9 Španělské územněsprávní členění – autonomní společenství a provincie

Zdroj: Instituto Geográfico Nacional, c2022 (vlastní úprava)

5.3 Katalánská otázka

Proces regionalizace Španělska popsáný v předchozí kapitole lze považovat za úspěšný, protože dokázal dlouhodobě uspokojit volání „nešpanělských“ národů po teritoriální autonomii. A zdá se, že jedině v Katalánsku se dnes otevřeně projevují separatistické tendence. Proto připomeneme některé události z jeho dějinného vývoje.

O Katalánsku jakožto o relativně uceleném území můžeme hovořit od začátku 9. století, kdy na severovýchodě dnešního Španělska vznikla Hispánská marka spravována Franky, zřízená prakticky jako nárazníkový stát mezi muslimským Al-Andalus a Franckou říší. Právě vliv Franků způsobil, že se v oblasti Marky vytvořila specifická kultura a jazyk odlišný od zbytku Iberského poloostrova. Rozdíl se pak zdůraznil za vlády Jaimeho I., jenž za jazyk užívaný na dvoře zavedl místo dosavadní latiny katalánštinu, což vedlo k posílení její pozice v literatuře.

Dalším významným okamžikem katalánských dějin bylo svolání vlastních cortesů v roce 1283. Ty hrály důležitou roli v politickém vývoji, neboť panovník s cortesou svá rozhodnutí projednával a snažil se s nimi vždy domluvit na kompromisu. Taktéž měli Katalánci vlastní měnu, cla, finanční systém a úřady. Problém nastal až při válce o dědictví španělské, kdy Katalánci podpořili habsburského panovníka a vítězný Bourbon se jim to rozhodl oplatit. Nejenže se začala podporovat španělština na úkor katalánštiny, ale Katalánsko bylo zatíženo také vysokými daněmi. Filip chtěl Španělsko centralizovat a tím okleštit tamější dosavadní autonomii. Tuto událost pak katalánští nacionalisté po nástupu romantismu Španělům vyčítali. V rámci podpory svého hnutí investovali čas a peníze do propagace či úplného vzniku katalánských tradic. Nutno dodat, že tehdy se ještě nevolalo po federalizaci státu či osamostatnění Katalánska, ale spíše po respektu a uznání katalánské kultury. U Katalánců tak fungoval koncept dvojí identity, kdy „Španělsko bylo národem, zatímco Katalánsko vlastní“. Až na konci 19. století se začal antagonismus vůči Madridu naplno projevovat a v roce 1901 vznikla konzervativní nacionalistická strana Lliga Regionalista, jež měla zájmy Katalánců hájit na politické scéně a usilovala o větší autonomii Katalánska. Na celostátní politiku však strana neměla dostatečný vliv, a tak Katalánci prakticky ničeho nedosáhli. Vůdcem katalánského nacionalismu se pak stal Francesc Macià, jenž měl větší požadavky, a sice federalizaci Španělska. Po pádu diktátorského režimu Prima de Rivery vyhlásil i Katalánskou republiku, ale nakonec ji odvolal výměnou za obnovení katalánské vlády *Generalitat*.

Brzy nato byla Katalánsku udělena i autonomie. Když se však Katalánci znova pokusili o samostatnost a vyhlásili v roce 1934 Katalánský stát, autonomní statut mu byl pozastaven.

Po občanské válce pak již byly veškeré nacionalistické snahy generálem Frankem silně potlačovány a katalánština vymizela z veřejného prostoru. Přesto se však diktátorovi nepodařilo vymýtit katalánskou identitu (Chalupa, 2018). Během 20. století se stalo Katalánsko centrem vnitrostátní i mezinárodní migrace. Zprvu se jednalo o imigranty z katalánsky mluvících regionů s historickými vazbami na Aragonskou korunu, později začala dominovat imigrace z Andalusie, Afriky aj. V obou případech ale tamější nacionalisté hlásali, že Kataláncem se může stát kdokoli, kdo se naučí regionální jazyk (Keating, 2008). V období demokratické transformace po smrti Franka se Katalánci opět přihlásili ke své dřívější autonomii. Ve snaze zajistit stabilitu se ale v Madridu rozhodli udělit autonomii všem, kteří o ni požádají, což se Kataláncům, ale třeba i Baskům nelíbilo. „Nešpanělské“ regiony se v té chvíli cítily být do jisté míry okradeny o svou výjimečnost. Stále však ještě nikdo otevřeně nevolal po úplném odtržení se.

Když v roce 2008 došlo k hospodářské krizi, rozhodli se katalánští politici situace využít – místo toho, aby zkoumali skutečné příčiny (korupce, nespravedlivé zdanění, daňové úniky...), svedli vinu na Madrid. Poslední kapkou pro mnoho Katalánců pak bylo rozhodnutí Ústavního soudu v roce 2010, který zrušil několik článků v revidované verzi katalánského Statutu schváleného v tamějším referendu o čtyři roky dříve. V tu chvíli se naplno projevila touha o nezávislost. Z některých výzkumů také vyplývá, že část Katalánců nepodporuje nacionalismus pouze pro samotnou nezávislost, ale protože v něm vidí šanci na celkovou transformaci společnosti, čehož by v konzervativním Španělsku nebylo možné dosáhnout (Chalupa, 2018). Katalánský nacionalismus je nicméně rozdělen na dva tábory. Na jedné straně stojí příznivci větší autonomie v rámci Španělska, na druhé zastánci úplné nezávislosti (Keating, 2008). Kromě možného budoucího vývoje si můžeme položit otázku, do jaké míry ovlivňují míru radikalizace katalánského nacionalismu tamější, často ziskuchtiví politici, všeobecný vývoj ekonomiky či případné cílené dezinformace.

5.4 Současná podoba

Jak již zde bylo několikrát zmíněno, v současné době je Španělsko tvořeno sedmnácti autonomními společenstvími, která se dále dělí na provincie a obce, a dvěma autonomními městy. Rozlohou největším autonomním společenstvím je Kastilie a León s o něco víc než 94 tis. km². Druhým největším je Andalusie situována na jihu pevninské části Španělska, kterou následuje region Kastilie-La Mancha. Tato tři společenství svou rozlohou dokonce převyšují Českou republiku. Nejmenšími autonomními společenstvími jsou pak Baleárské ostrovy s necelými 5 tis. km², La Rioja a Kantábrie.

Co se týče počtu obyvatel, nejlidnatějším regionem je Andalusie se skoro 8 a půl miliony obyvateli a Katalánsko s 7,8 miliony. Na třetím místě je Madridské společenství, ve kterém bydlí o milion obyvatel méně než v Katalánsku, ale zároveň na čtyřikrát menší rozloze. Hustotou zalidnění je Madrid bezkonkurenčně na prvním místě s 841 obyv./km². Další hustěji zalidněná společenství jsou Baskicko (302 obyv./km²), Kanárské ostrovy (302 obyv./km²), Katalánsko (239 obyv./km²) a Baleárské ostrovy (244 obyv./km²). Na opačném konci s nejnižší hustotou zalidnění 25 obyv./km² je Extremadura a Kastilie a León, pak Kastilie-La Mancha (26 obyv./km²) a Aragon (28 obyv./km²) (Instituto Nacional de Estadística, 2021b).

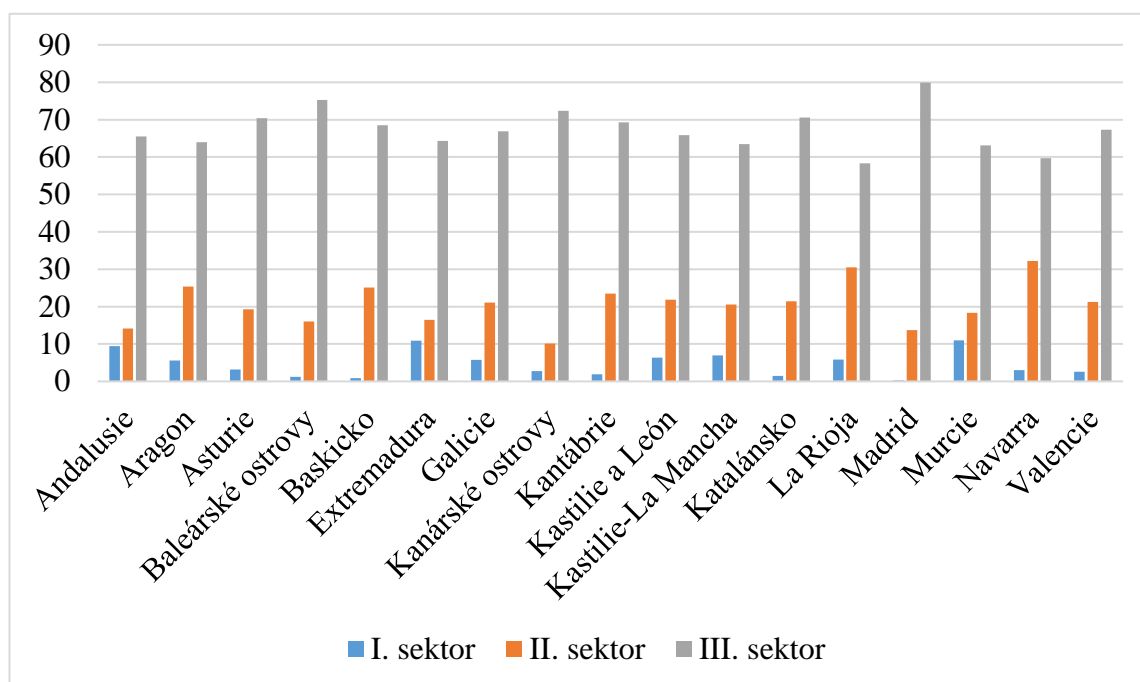
Tab. 5 Rozloha a počet obyvatel španělských autonomních společenství

autonomní společenství	rozloha (km ²)	počet obyvatel (k 1. 1. 2021)
Andalusie	87 596	8 501 450
Aragon	47 720	1 331 280
Asturie	10 604	1 013 018
Baleárské ostrovy	4 992	1 219 423
Baskicko	7 233	2 185 605
Extremadura	41 635	1 057 999
Galicie	29 576	2 695 645
Kanárské ostrovy	7 445	2 244 423
Kantábrie	5 330	583 904
Kastilie a León	94 229	2 387 370
Kastilie-La Mancha	79 460	2 049 455
Katalánsko	32 109	7 669 999
La Rioja	5 046	316 197
Madrid	8 027	6 752 763
Murcie	11 316	1 513 161
Navarra	10 391	657 776
Valencie	23 262	5 045 885
Ceuta	20	83 502
Melilla	14	84 019
Španělsko	506 008	47 394 223

Zdroj: INE, 2021b

Celkový počet obyvatel Španělska je zhruba 47,4 milionů, přičemž meziroční růst zajišťuje obyvatelstvo jiného původu. Španělsko je zemí imigrační a v Evropě se řadí mezi státy s největším procentuálním zastoupením cizinců na domácím obyvatelstvu. V roce 2021 žilo ve Španělsku 5 440 148 lidí s jiným než španělským občanstvím, což představovalo 11,5 % všech obyvatel. K 1. lednu 2022 žilo nejvíce cizinců na Baleárských ostrovech (18,8 %), v Katalánsku (16,2 %), Valencii (15,3 %), Murcii (14,8 %) a v Madridu (14 %). Na opačném konci byla Extremadura (3,3 %), Galicie (4,4 %) a Asturie (4,5 %). Jen pro představu – Čechů žilo ve Španělsku 7 004 – nejvíce v Katalánsku (1 554), na Kanárských ostrovech (1 371) a ve Valencijském společenství (1 135) (INE, 2022a).

Jako v každém vyspělém státu také španělské hospodářství tvoří z převážné části služby. Procentuálně nejvyšších hodnot zaměstnaných v terciárním sektoru dosahuje z autonomních společenství Madrid (79,9 %), Baleáry (75,3 %), Kanárské ostrovy (72,4 %), Katalánsko (70,6 %) a Asturie (70,4 %). Primární sektor je nejvíce zastoupen v Murcii (11 %), Extremaduře (10,9 %) a Andalusii (9,5 %). Naopak nejmenší procento zaměstnaných v zemědělství je v Madridu (0,3 %), Baskicku (0,9 %), na Baleárských ostrovech (1,2 %) a v Katalánsku (1,5 %). V průmyslovém sektoru (vč. stavebnictví) pracuje nejvíce lidí v Navaře (32,2 %), společenství La Rioja (30,5 %), Aragonu (25,3 %) a Baskicku (25,1 %) (INE, 2021a).



Obr. 10 Procentuální zastoupení EAO v hospodářských sektorech jednotlivých regionů
Zdroj: INE, 2021a (vlastní tvorba)

Španělská ekonomika je výrazně orientovaná na cestovní ruch. V roce 2019 tvořil 12,4 % HDP a zajistil 12,9 % pracovních míst. Španělsko je totiž po Francii druhou nejvíc navštěvovanou destinací na světě. V roce 2019 tam přijelo téměř 84 milionů zahraničních turistů (INE, 2021b). Největší počet turistů podle Národního statistického institutu v letech 2016 až 2019 směřoval do Katalánska. Roku 2019 tam zamířilo dokonce 19,4 milionů turistů. Druhou nejnavštěvovanější destinací v letech 2016 a 2017 byly Kanárské ostrovy s 13,3, resp. 14,2 miliony turistů, které v roce 2018 a 2019 vystřídaly Baleáry s 13,9 a 13,7 miliony zahraničních návštěvníků. Třetí místo pak vždy obsadilo druhé ze souostroví. V roce 2020, kdy naplno vypukla pandemie covid-19, se počet turistů výrazně snížil. V Katalánsku dokonce o 80 % na pouhých 3,9 milionů a v pořadí druhé Kanárské ostrovy navštívilo 3,8 milionů cestovatelů. Na třetí příčku se dostala Andalusie s 2,7 miliony turistů. V roce 2021 absolutní počet zahraničních příjezdčích stoupl a pořadí nejnavštěvovanější autonomní komunity vedly Baleárské ostrovy s 6,3 miliony turistů. Za nimi se umístilo Katalánsko s 5,8 miliony a o půl milionu méně návštěvníků přijelo na Kanárské ostrovy (INE, 2021c). Jak se vyvíjel počet turistů v posledních letech, znázorňuje tabulka 6.

Tab. 6 Vývoj počtu turistů podle hlavního cílového autonomního společenství (v tis.)

autonomní společenství	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Andalusie	10 590	11 518	11 681	12 023	2 701	4 248
Aragon	645	562	546	545	172	216
Asturie	278	294	299	318	92	161
Baleárské ostrovy	12 998	13 792	13 852	13 680	1 721	6 325
Baskicko	1 382	1 515	1 552	1 611	527	669
Extremadura	261	381	468	469	156	219
Galicie	1 035	1 291	1 513	1 625	540	772
Kanárské ostrovy	13 260	14 214	13 752	13 147	3 787	5 259
Kantábie	378	414	381	393	106	160
Kastilie a León	1 225	1 459	1 374	1 286	430	499
Kastilie-La Mancha	223	226	235	262	96	98
Katalánsko	18 139	19 118	19 196	19 375	3 870	5 788
La Rioja	151	124	143	139	45	48
Madrid	5 783	6 700	7 140	7 641	1 718	2 177
Murcie	924	991	1 134	1 038	279	385
Navarra	301	333	324	415	146	124
Valencie	7 732	8 926	9 207	9 535	2 543	4 020
Španělsko	75 315	81 869	82 808	83 509	18 933	31 181

Zdroj: INE, 2021c

Porovnáme-li regiony podle hrubého domácího produktu na osobu v roce 2020, nejvyspělejším je Madridské společenství dosahující až 135 % španělského průměru, který činí 23 693 €. Dalšími v pořadí jsou Baskicko, Navarra, Katalánsko, Aragon a La Rioja, které také převyšují národní průměr. Na druhém konci tabulky je Extremadura, Andalusie a Kanárské ostrovy (INE, 2021d). Roční průměrný čistý příjem na osobu⁹ je nejvyšší v Baskicku (15 544 €), Navaře (15 269 €), Madridu (14 836 €), Katalánsku (14 159 €) a v Aragonu (13 345 €). Nejmenších příjmů dosahují v Extremaduře (9 500 €), v Andalusii (9 915 €) a Murcii (9 931 €) (INE, 2022b). Španělsko je bohužel v rámci Evropy jednou ze zemí s největší nezaměstnaností. V roce 2021 oficiální statistika uváděla 16 % nezaměstnaných, přičemž nejpostiženější regiony jsou v tomto ohledu Kanárské ostrovy (25,4 %), Andalusie (22,5 %) a Extremadura (22,2 %). Ještě větší nezaměstnanost je pak v autonomních městech Ceuta (28,5 %) a Melilla (21,5 %). Nejlépe jsou na tom na severu Španělska – v Baskicku (11 %), Navaře (11,5 %), společenství La Rioja (11,9 %) a Kantábrii (11,9 %) (INE, 2021e).

⁹ Údaj zahrnuje příjmy různého druhu (mzdu, dávky, důchod) a všechny osoby včetně dětí i penzistů.

6 Srovnání pravomocí a obsahu autonomních statutů

Jak již bylo uvedeno výše, základní rozdělení pravomocí mezi autonomním společenstvím a státem upravuje ústavní článek 148 a následující. Článek 148 obsahuje kompetence, které regiony mohou (ale nemusí) převzít. Jsou to:

1. vlastní organizace samosprávných institucí;
2. úpravy hranic obcí na svém území;
3. územní plánování včetně městské a bytové výstavby;
4. veřejné stavby v zájmu autonomního společenství na jeho území;
5. železnice a hlavní silnice probíhající pouze v daném regionu a doprava na nich uskutečněná;
6. vedlejší a sportovní přístavy a letiště;
7. zemědělství a dobytkářství;
8. horské a lesní hospodářství;
9. správa ochrany životního prostředí;
10. plánování, výstavba a provoz průplavů, zavlažovacích zařízení a vodáren v zájmu autonomní oblasti; minerální a termální prameny;
11. říční i mořský rybolov, akvakultura;
12. lokální trhy;
13. podpora ekonomického rozvoje autonomního regionu v souladu s ekonomickou politikou státu;
14. podpora řemesel;
15. péče o muzea, knihovny, hudební konzervatoře v zájmu autonomního regionu;
16. péče o stavební či umělecké památky;
17. podpora kultury, výzkumu, příp. výuky místního jazyka;
18. podpora turismu a rekreace;
19. podpora sportu;
20. sociální péče;
21. péče o zdraví;
22. kontrola a ochrana vlastních budov a zařízení.

Článek 149 pro změnu vyjmenovává výlučné pravomoci státu, kterými jsou:

1. úprava základních podmínek pro zaručení rovnosti všech Španělů;
2. státní občanství, imigrace a emigrace, právo na azyl;

3. mezinárodní vztahy;
4. obrana a ozbrojené síly;
5. soudnictví;
6. obchodní, trestní a procesní právo;
7. zákonodárství v oblasti občanského práva;
8. zákonodárství v oblasti pracovního práva;
9. zákonodárství v oblasti autorského práva;
10. celní systém a zahraniční obchod;
11. měnový systém, směnárství, bankovníctví a pojišťovnictví;
12. stanovení měr, vah, času;
13. plánování ekonomické aktivity;
14. státní rozpočet a státní dluh;
15. podpora vědeckého a technického výzkumu;
16. veřejné zdravotnictví a zákonodárství týkající se farmaceutických produktů;
17. sociální zabezpečení;
18. právní základy veřejné správy;
19. mořský rybolov;
20. obchodní loďstvo, přístavy a letiště veřejného významu; meteorologická zařízení; zajištění osvětlení pobřeží; kontrola vzdušného prostoru;
21. železnice a silnice procházející přes více autonomních společenství, poštovní a telegrafní služby, potrubní doprava, rozhlas a rádio;
22. hydraulické zdroje a zařízení, protékají-li vody více autonomními regiony;
23. ochrana životního prostředí vyjma kompetencí přiznaných autonomním oblastem;
24. veřejné stavby obecného zájmu;
25. důlní a energetický průmysl;
26. regulace výroby, obchodu a vlastnictví zbraní;
27. základní pravidla pro tisk, rozhlas, televizi a všechny další komunikační prostředky kromě toho, co je přiznáno regionům;
28. ochrana španělského kulturního, uměleckého a památkového dědictví; státní muzea, knihovny a archivy;
29. veřejná bezpečnost;
30. úprava podmínek pro získání a potvrzení akademických titulů;
31. statistika ke státním účelům;
32. souhlas k vypsání referenda.

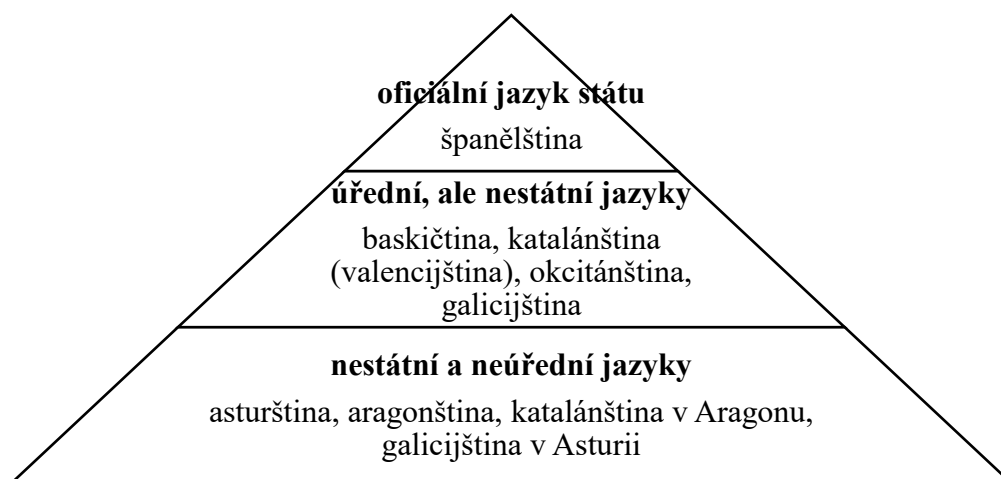
Záležitosti, které nejsou výslovně svěřeny státu, mohou převzít autonomní oblasti. Kompetence, které nejsou v autonomních statutech přidělené regionům, pak přísluší státu. Dále podle čl. 150 odst. 2 může stát některé z jeho výlučných kompetencí převést na autonomní společenství. Kromě toho se v některých případech výlučné pravomoci omezují jen na základní rámec právní úpravy, a tak existují i oblasti, které patří centrálním i autonomním orgánům společně, což lze považovat za typickou charakteristiku španělského státu autonomií. Stát může navíc podle čl. 150 odst. 3 přijmout zákony s cílem sjednotit pravomoci autonomních společenství vč. výlučných kompetencí regionů, je-li to ve veřejném zájmu (La constitución Española, 1978).

Statuty autonomních oblastí – resp. měst – jsou jejich základními institucionálními normami a zpravidla obsahují úvodní kapitolu (*Título preliminar*), kapitolu o organizaci vlastních institucí (*Organización institucional*), územní organizaci (*Organización territorial*), přiznané kompetence (*Competencias*), kapitolu o financování (*Economía y Hacienda*), reformu statutu (*Reforma del Estatuto*) a další. Pořadí těchto kapitol, stejně jako jednotlivých bodů v nich, se statut od statutu liší.

Statuty autonomních společenství můžeme porovnávat z mnoha hledisek. Rozdíl lze shledat třeba i v používání různých výrazů pro označení svých autonomních parlamentů (*Parlamento / Asamblea / Corts*). V této části práce se ale zaměřujeme především na odlišnosti mezi jednotlivými statuty v oblasti jejich pravomocí.

6.1 Úřední jazyky

Ačkoli se v pravém slova smyslu nejedná o kompetenci, je namístě zmínit, že některé z autonomních společenství mají více úředních jazyků (*lenguas cooficiales*). Zajištění jazykových práv patří u etnických minorit k nejcitlivěji vnímaným otázkám jejich vztahu k majoritnímu etniku už proto, že (vlastní) jazyk je často nejdůležitějším prvkem jejich identity (Moreno Fernández, 2009). Nepřekvapí tedy, že u autonomních společenství s jazykově odlišným obyvatelstvem je tato otázka řešena hned v úvodních částech statutu ještě před otázkou pravomocí a organizace státní moci. Kromě toho je zachování jazykové rozmanitosti podle článku 3 španělské Ústavy považováno za kulturní bohatství. Oficiálním jazykem španělské monarchie však zůstává pouze kastilská španělština (*castellano*).



Obr. 11 Klasifikace jazyků ve Španělsku podle jejich postavení

Zdroj: Frías Conde, 2016 (přeloženo)

Baskičtina (*vascuence / euskera*) je druhým úředním jazykem na celém území Baskicka a v části Navarry. V Navaře jsou vymezeny od severu k jihu tři oblasti – baskicky mluvící (*zona vascófona*), smíšená (*zona mixta*) a nebaskicky mluvící (*zona no vascófona*), v nichž se právní postavení baskičtiny liší. Tomu pak odpovídá mj. povinnost vyučovat tento jazyk na školách.¹⁰ V baskicky mluvící oblasti je povinná jak výuka baskičtiny, tak kastilštiny. Pouze žáci, kteří začali povinnou školní docházkou v jiné oblasti nebo je jejich pobyt dočasný, mohou požádat o výjimku a být zproštěni této povinnosti. V oblasti smíšené a nebaskicky mluvící je výuka baskičtiny založená na dobrovolnosti a přání žáků.

Co se týče samotné výuky baskičtiny, existují dva základní modely jejího vyučování. Model A, který znamená, že se žáci učí baskičtinu formou zvláštního předmětu, přičemž výuka probíhá standardně v kastilštině, a model D, v němž jsou všechny předměty vyjma kastilštiny vyučovány v baskičtině. Centra, kde se výuka provozuje pouze v baskičtině, se nazývají *ikastolas*. Jaký model škola praktikuje, pak záleží na ní, nikoli na vůli žáků. Žáci – resp. jejich zákonní zástupci – ale rozhodují o tom, na jaké škole se budou učit. V baskicky mluvící i smíšené oblasti žáci mají možnost obou výše zmíněných modelů, zatímco v nebaskicky mluvící oblasti je možný pouze model A.

¹⁰ Článek 5. Ley Foral 18/1986, de 15 de diciembre, del Euskera.

V závislosti na počtu a bydlišti zájemců může být rozhodnuto o jejich seskupení a umožnění výuky pouze ve vybrané škole.¹¹

Ve všech zmíněných oblastech – a tedy v celé Navaře – mají obyvatelé právo používat baskičtinu při úředním styku, avšak v nebaskicky mluvícím regionu může být po občanovi vyžadován překlad do kastilštiny nebo využití překladatelských služeb.¹² Baskičtina je přitom jazyk zcela specifický. Nepatří do žádné známé jazykové rodiny, a proto se o ní hovoří jako o jazyku izolovaném. Kromě toho zůstává záhadným její původ, protože dodnes nebyla potvrzena žádná z existujících teorií (Etxepare Euskal Institutua, c2022). Regulaci spisovného baskického jazyka má na starosti La Real Academia de la Lengua Vasca-Euskaltzaindia (článek 6 Statutu).

V Katalánsku je úředním jazykem kromě španělštiny také katalánština (*catalán / català*) a varianta okcitéštiny – aranéština (*aranés / aranès*). První zmíněný jazyk je všeobecně rozšířen, což je dáno i tím, že článek 6 katalánského autonomního Statutu¹³ označuje znalost katalánštiny i španělštiny jako úředních jazyků za „právo i povinnost“ obyvatel Katalánska, což se v ostatních statutech vícejazyčných společenství neobjevuje. Fakticky je však katalánština zvýhodněna jako „vlastní jazyk Katalánska“ a preferovaný jazyk orgánů veřejné správy, médií a také jazyk běžně užívaný pro výuku a učení ve vzdělávacím systému (článek 6.1 Statutu). Aranéštinou se mluví zejména v oblasti údolí Aránu (Valle del Arán) v severozápadním cípu Katalánska. Tento pro mnohé neznámý jazyk, určen pravidly Normes Ortografiques der Aranès z roku 1982, byl dříve úředním pouze ve zmíněném údolí, tedy malém území u Pyrenejí, jež je součástí provincie Lleda. Reformou katalánského Statutu v roce 2006 byl ale do článku 6 zařazen bod o možnosti uzákonění tohoto jazyka úředním po celém Katalánsku, čehož bylo dovršeno v roce 2010. Jeho význam a rozšíření se ovšem s katalánštinou nedá srovnat, a proto povinná výuka aranéštiny zůstává pouze v tamějším regionu (Conselh Generau d’Aran, c2022).

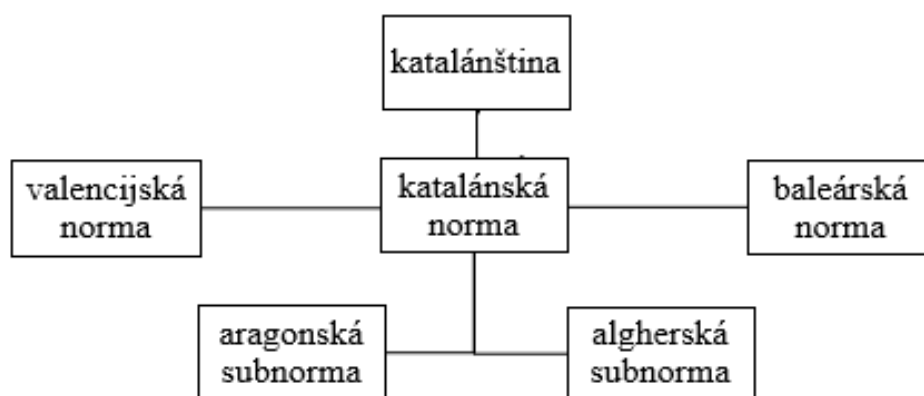
Katalánština je druhým úředním jazykem také na Baleárských ostrovech, i když místní mluví převážně jejími lokálními variantami – mallorštinou (*mallorquín*), menorštinou (*menorquín*) a ibizštinou (*ibicenco*), které jsou podle autonomního Statutu

¹¹ Decreto Foral 159/1988, de 19 de mayo, por el que se regula la incorporación y uso de del vascuence en la enseñanza no universitaria en Navarra.

¹² Články 6 – 26. Ley Foral 18/1986, de 15 de diciembre, del Euskera.

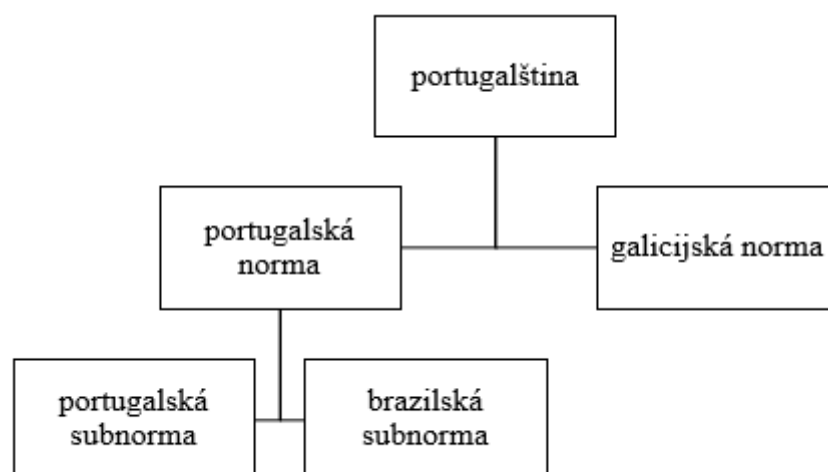
¹³ Ley Orgánica 6/2006, de 19 de julio, de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña.

předmětem zvláštní ochrany. Zodpovědnou institucí je v tomhle případě Universidad de las Illes Balears, ale společenství může spolupracovat s institucemi katalánštiny ustanovenými v jiných regionech (článek 35 Statutu). Valencijština (*valenciano*), považována lingvisty za dialekt katalánštiny, se úspěšně prosadila ve Valencijském společenství. Odpovědná instituce pro tento jazyk se nazývá L'Acadèmia Valenciana de la Llengua (článek 6 Statutu). Katalánštiny se mluví ale také ve východní části Aragonu, v oblasti El Carche v Murcii a ve městě Alghero na italské Sardinii, i když právní postavení katalánštiny v těchto regionech nedosahuje stejně vysoké úrovně, jakou má katalánština v Katalánsku, na Baleárách a ve Valencii (Šatava, 1994).



Obr. 12 Katalánština a její jazykové normy

Zdroj: Frías Conde, 2016 (přeloženo)



Obr. 13 Portugalština a její jazykové normy

Zdroj: Frías Conde, 2016 (přeloženo)

Posledním z vícejazyčných společenství je Galicie, kde je úředním jazykem galicijština (*gallego / galego*) mající blízko k portugalštině. Jazykovou normu má na starost královská galicijská akademie – Real Academia Galega – založená v roce 1905. Stejně jako ostatní minoritní jazyky ve Španělsku byla za Frankova režimu potlačována, i když sám Franco byl původem z Galicie. Po schválení galicijského autonomního Statutu se jazyk stal úředním a došlo k veškerým snahám o obnovu a zachování jeho užívání. V roce 1985 začala vysílat v galicijštině televize TVG a rozhlasová stanice RadioGalega, ale jazyk je v běžné mluvě ve společnosti slyšán čím dál tím méně (Real Academia Galega, c2022).

Jazyková rozmanitost Španělska tímto však nekončí. V některých společenstvích se mluví ještě dalšími jazyky neúředního charakteru nebo specifickými dialekty, přičemž rozdíl mezi dialektem a jazykem je dle Fríase Condeho především ve standardizaci. Dialekty nemají jednotnou a standardizovanou formu a vyskytují se zejména v mluvené podobě. Nikdy nemají úřední postavení. Například na severu Aragonu místní hovoří aragonsky (*aragonés*)¹⁴, v Asturii astursky (*asturiano*) nebo asturskou galicijštinou (*gallego asturiano / eonaviego*)¹⁵ a v západních oblastech Kastilie a Leónu leónsky (*leonés*), což je dialekt asturštiny. Kromě toho se v Extremaduře lokálně mluví galicijsky a portugalsky a v autonomních městech Ceuta a Melilla berberštinou (Frías Conde, 2016).

Tab. 7 Jazyky ve Španělsku a jejich postavení, varianty a zodpovědné instituce

jazyk	úřední charakter	Instituce	varianty ve Španělsku
aragonština	ne	-	-
asturština	ne	Academia de la Llingua Asturiana	západní asturština (<i>asturiano occidental</i>), leónština
baskičtina	ano	La Real Academia de la Lengua Vasca-Euskaltzaindia	-
galicijština	ano	Instituto da Lingua Galega	galicijština v Asturii (<i>eonaviego</i>)
katalánština	ano	Institut d'Estudis Catalans	valencijština, baleárština
okcitanština	ano	Conselh de la Lènga Occitana	araněština

Zdroj: Frías Conde, 2016 (vlastní úprava)

¹⁴ Článek 5. Ley 3/2013, de 9 de mayo, de uso, protección y promoción de las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón.

¹⁵ Ley 1/1998, de 23 de marzo, de uso y promoción del bable/asturiano.

6.2 Daňový systém

Rozdíl mezi autonomními společenstvími můžeme spatřovat také v jejich daňovém systému, konkrétně kdo daně vybírá. Zatímco většina společenství spadá do tzv. společného režimu (*régimen común*), Baskicko a Navarra do něj nepatří. Obecně zajišťuje výběr daní stát, který následně rozděljuje získané finance autonomním regionům. V Baskicku a Navaře to funguje opačně. Tam si vybírají daně sami a předem domluvenou část z veškeré vybrané sumy pak odvedou španělské centrální vládě (Ministerio de hacienda y función pública, 2021a).

Historicky byly vždy na území Baskicka nezávislé subjekty s vlastními právními řády a majetkovou autonomií. Neexistoval ani jednotný baskický právní řád, který by byl společný pro všechny provincie. Ovšem s postupným začleňováním těchto regionů pod kastilské království byly pravomoci provincií ohroženy a v první polovině 19. století dokonce některými panovníky zcela zrušeny. Jak Baskicku, tak Navaře se ale podařilo dávné *fueros* obnovit, když se v prvním dodatečném ustanovení španělské Ústavy uzákonilo respektování těchto historických práv a oba regiony mohly díky tomu zahrnout do svých autonomních statutů svůj vlastní daňový systém (Sanchez Navarro, Fernandez Riveira, 2003). V případě Baskicka je to uvedeno v článcích 40 a 41, ve Statutu Navarry v článku 45.

Statuty uvádějí, že daňový vztah mezi příslušnými společenstvími a státem je regulován systémem dohod, v nichž se definuje, jaká část daní má být odvedena Španělsku. Kromě toho jsou v nich sepsány kompetence, které zůstaly vyhrazeny centrální vládě, jako je např. výběr daně z přidané hodnoty, která směřuje přímo do státního rozpočtu (Ministerio de hacienda y función pública, 2021b). Baskicko má ještě specifikum v tom, že provincie Álava, Guipúzcoa a Vizcaya zajišťují výběr, správu i kontrolu daní samostatně, takže prakticky se jedná o čtyři zvláštní režimy – navarrský daňový systém a tři baskické.

Určitou výjimku mají také Kanárské ostrovy, i když oficiálně spadají do společného režimu. Ostrovy jsou Evropskou unií považovány mezi tzv. nevzdálenější regiony EU, a proto mají možnost čerpat podporu z některých evropských fondů, jako je Evropský fond pro regionální rozvoj nebo strukturální a investiční fondy. Navíc jim byly přiznány některé úlevy také španělskou vládou. Nejaktuálnější listina, která stvrzuje tuto

skutečnost, je královský dekret 31/2021 z 28. prosince 2021¹⁶, jímž se upravuje zákon č. 19 z roku 1994. Možná existence speciálního daňového systému Kanárských ostrovů je zmíněná také v Ústavě, a to konkrétně ve třetím dodatečném ustanovení. Snížením daňového zatížení a zvýšením ekonomických pobídek se usiluje o to, aby Kanárské ostrovy získaly na atraktivitě, a tím byly kompenzovány negativní důsledky dané jejich vzdálenou polohou. Tak například z osmi speciálních daní (*Impuestos Especiales*) je na Kanárských ostrovech vybíráno jen pět, a to daň z elektřiny, daň z vybraných druhů dopravy, daň z piva, daň z alkoholu a daň z meziproductů¹⁷. Kromě toho je ale aplikována speciální daň pro Kanárské ostrovy z hořlavých ropných derivátů (Ministerio de hacienda y función pública, 2020).

V tomto smyslu získala zvýhodnění i autonomní města Ceuta a Melilla, v nichž je vymáhána ze speciálních daní pouze daň z elektřiny a daň z vybraných druhů dopravy. Daní z přidané hodnoty zatížená nejsou, ale místo ní se vybírá daň z produkce, ze služeb a z dovozu. V případě daně z příjmu fyzických osob se uplatňuje padesátiprocentní srážka z příslušného poplatku z výnosu obdrženého v Ceutě či Melille aj. (Ministerio de hacienda y función pública, 2015). Obecně je finanční systém autonomních společenství se společným režimem (tedy včetně Kanárských ostrovů) a autonomních měst regulován zákonem č. 22 z roku 2009.¹⁸ Rozdělení vybraných prostředků pak probíhá v souladu s článkem 158 Ústavy, který stanovuje, že rozdíly mezi jednotlivými autonomními oblastmi mají být vyrovnávány prostřednictvím kompenzačního fondu (*Fondo de Compensación Interterritorial*).

¹⁶ Real Decreto-ley 31/2021, de 28 de diciembre, por el que se modifica la Ley 19/1994, de 6 de julio, de modificación del Régimen Económico y Fiscal de Canarias, y se fija un nuevo plazo para presentar las renunciaciones o revocaciones a métodos y regímenes especiales de tributación.

¹⁷ V originále „Impuesto sobre Productos Intermedios“.

¹⁸ Ley 22/2009, de 18 de diciembre, por la que se regula el sistema de financiación de Comunidades Autónomas de régimen común y Ciudades con Estatuto de Autonomía y se modifican determinadas normas tributarias.

6.3 Autonomní policie

Další z kompetencí, v níž se autonomní regiony liší, je tvorba vlastních autonomních policejních sborů (*policía autonómica*). Ve Španělsku lze rozlišit podle článku 2 ústavního zákona 2/1986 tři základní policejní úrovně, které mají možnost vytvořit vlastní bezpečnostní sbor. Nejvýše postavená je samozřejmě státní policie spadající pod španělskou vládu, konkrétně ministerstvo vnitra, příp. v určitých oblastech pod ministerstvo obrany. Policie na této úrovni má dva sbory – státní policii (*Policía Nacional*) a četnictvo (*Guardia Civil*). Druhým stupněm v hierarchii je policie autonomních společenství. Kompetence každé takové policie jsou dány oboustrannými dohodami s centrální vládou, avšak podmínkou pro její založení je zahrnutí tohoto bodu ve statutu příslušné autonomní oblasti.¹⁹ Tak je učiněno v případech Baskicka, Navarry, Katalánska, Galicie, Andalusie, Valencie, Kanárských ostrovů, Baleárských ostrovů, Aragonu a Kastilie a Leónu. V praxi ale má vlastní nezávislý autonomní policejní sbor pouze Baskicko²⁰, Katalánsko²¹, Navarra²² a Kanárské ostrovy²³. Baskická autonomní policie se jmenuje Ertzaintza, katalánská Mossos d'Esquadra, navarrská Nafarroako Foruzaingoa a kanárská jednoduše Policía Canaria.

Valencie²⁴, Andalusie²⁵, Galicie²⁶ a Aragon²⁷ sice mají svou policii, která funkčně spadá pod zmíněná společenství, ale institučně je přiřazená k policii státní (*Unidad del Cuerpo Nacional de Policía adscrita a la Comunidad Autónoma*) a její kompetence jsou oproti policii v předešle zmíněných čtyřech regionech omezené. Takový bezpečnostní sbor může mít dle svých statutů také La Rioja, Asturie a Kastilie a León, ale tuto kompetenci momentálně nevyužívají. Poslední, tj. nejnižší úrovní je pak místní policie (*policía local*) zahrnující policii obecní či městskou, např. Policía Municipal de Madrid.²⁸

¹⁹ Ley Orgánica 2/1986, de 13 de marzo, de Fuerzas y Cuerpos de Seguridad.

²⁰ Real Decreto 2903/1980 de 22 de diciembre, regulador de Miñones y Miqueletes de las Diputaciones Forales de Alava, Guipúzcoa y Vizcaya.

²¹ Ley 19/1983, de 14 de julio, por la que se crea la Policía Autónoma de la Generalidad de Cataluña.

²² Ley Foral 1/1987, de 13 de febrero, de Cuerpos de Policía Navarra.

²³ Ley 2/2008, de 28 de mayo, del Cuerpo General de la Policía Canaria.

²⁴ Orden de 16 de septiembre de 1992 por la que se construye una Unidad del Cuerpo Nacional de Policía y se adscribe a la Comunidad Valenciana.

²⁵ Orden de 31 de agosto de 1993 por la que se construye una Unidad del Cuerpo Nacional de Policía y se adscribe a la Comunidad Autónoma de Andalucía.

²⁶ Orden de 19 de junio de 1991 por la que se construye una Unidad del Cuerpo Nacional de Policía y se adscribe a la Comunidad Autónoma de Galicia.

²⁷ Resolución de 18 de febrero de 2010, de la Secretaría General Técnica, por la que se publica el Acuerdo de colaboración entre el Ministerio del Interior y la Comunidad Autónoma de Aragón en materia policial.

²⁸ Ley Orgánica 2/1986, de 13 de marzo, de Fuerzas y Cuerpos de Seguridad.

7 Postoje současných politických stran k systému autonomních území a jeho dalšímu vývoji

V případě španělského systému politických stran se obvykle hovoří spíše o umírněném mnohostranictví než o bipartismu (Dvořáková, Kunc, 2009). Ve vítězství se sice zpravidla střídají socialisté a lidovci, ale důležitou roli hrají i strany menší. Vláda totiž může být menšinová, a tak jsou strany pro získání potřebné většiny nucené spolupracovat s dalšími. Pomyslným jazýčkem na vahách mnohdy bývají regionální strany (Gray, Turner, Vampa, 2021). V posledních parlamentních volbách, které se uskutečnily 10. listopadu 2019, zvítězila Španělská socialistická dělnická strana, která získala 28,3 % hlasů. Na druhém místě se umístila Lidová strana s 21 % hlasů a na třetím místě strana Vox s 15 %. V Poslanecké sněmovně tak socialisté získali 120 křesel, lidovci 89 a Vox 52, přičemž pro získání absolutní většiny je třeba 176 mandátů (El País, 2019).

7.1 Španělská socialistická dělnická strana

Španělská socialistická dělnická strana (Partido Socialista Obrero Español – PSOE) vznikla jako třídní dělnická strana v roce 1879 a byla nejmasovější stranou za vzniku druhé republiky. Strana usilovala o okamžité svržení frankismu, nikoli o pomalý přechod. Výrazně přispěla k ústavodárnému procesu a v roce 1979 byl vypuštěn její přívržek marxistická (Dvořáková, Kunc, 2004). Ve svém prvním programovém prohlášení z roku 2019 (volby se opakovaly) se nazývá protagonistou vývoje státu autonomií. Tento model brání proti pravici, která cítí nostalgii po centralistické minulosti, a také proti stoupencům regionální nezávislosti. Tvrdí, že toto územněsprávní dělení zlepšilo kvalitu života obyvatel a v konečném důsledku způsobilo lepší společenskou i územní soudržnost. Prohlašuje, že skutečné Španělsko je dle nich Španělsko demokratické, evropské, otevřené, moderní a uznávající *různorodost v jednotě* (PSOE, 2019b). Také v druhém programovém prohlášení sází na model uspořádání daný Ústavou a autonomními statuty a upozorňuje, že referendum o sebeurčení je protiústavní. Strana slibuje ujasnit rozdělení kompetencí mezi stát a autonomní regiony, zavedení nového systému financování autonomních oblastí s cílem jeho zlepšení, decentralizaci státních institucí a úplné nebo částečné přesunutí sídel těchto institucí do jiných měst (PSOE, 2019a). PSOE si je vědoma, že způsob dělby pravomocí vycházející z Ústavy způsobil různé problémy – některé věci se objevují duplicitně, některé chybějí. Socialisté navrhnou uspořádat v Ústavě konkrétní pravomoci státu a stanovit, aby vše, co mu není přiděleno,

bylo v kompetenci autonomních regionů. Kromě toho podporují upřesnění historických, kulturních, politických i jazykových aspektů jednotlivých regionů v jejich vlastních autonomních statutech. Dále chtějí upevnit spolupráci mezi státem a autonomními regiony prostřednictvím konference prezidentů (*Conferencia de Presidentes*)²⁹, smluv o spolupráci mezi autonomní a centrální vládou a přeměny Senátu. Země se má podle socialistů posouvat směrem k pokaždé schopnější integraci rozmanitosti a ke státu, v němž odlišnost, rovnocennost a solidarita budou slučitelné hodnoty. Zároveň ale hájí roli ústřední vlády v zajištění rovnoprávnosti a soudržnosti. V rámci španělské třístupňové administrativy (státní, regionální, místní) považují za zásadní, aby jednotlivé úrovně mezi sebou spolupracovaly. Tato spolupráce ale nesmí být výmluvou pro distancování se od své vlastní zodpovědnosti. PSOE podporuje účast autonomních regionů při jednání a rozhodování ústřední vlády. Konkrétně například účast na schůzích o evropských záležitostech v případě, že se týkají výkonu pravomocí autonomních regionů, nebo účast na přípravě národních plánů a strategií, aby všichni měli možnost přednést svou vizi.

PSOE upozorňuje na specifickou situaci autonomních měst Ceuta a Melilla a propaguje solidaritu španělské společnosti s jejich problémy danými geografickou polohou, jedinečným složením obyvatel a rolí v migračním toku. Strana navrhuje opatření pro zlepšení jejich situace, jako je např.:

- Upravit královský dekret, jímž se upravují kompenzace nákladní dopravy s počátkem či cílem v autonomních městech, aby se snížily výdaje na dopravu a tím se města stala konkurenceschopnější.
- Rozvinout a aplikovat opatření, která by podpořila ekonomickou a turistickou aktivitu.
- Vytvořit speciální plán investic do infrastruktury v autonomních městech.
- Poskytnout finance na rozvoj virtuálního poradenství ve všech možných lékařských specializacích, aby se zabránilo převozu pacientů.
- Vydat plány na stavbu chráněných veřejných budov.
- Rozšířit počet jednotek tamějšího bezpečnostního sboru.
- Navýšit počet vzdělávacích center.
- Zmodernizovat pohraniční systémy (PSOE, 2019b).

²⁹ Jedná se o setkání předsedy vlády (*presidente de Gobierno*) s prezidenty autonomních regionů a měst.

7.2 Lidová strana

Středopravicová Lidová strana (Partido Popular – PP) byla založena jako Lidová aliance s cílem dosáhnout postupného přechodu k demokracii. Stavěla se proti legalizaci komunistické strany a prosazovala křesťanskou morálku, jednotu národa a co nejmenší autonomii regionům (Dvořáková, Kunc, 2004). Ve svém programovém prohlášení zdůrazňuje úlohu kastilštiny jako jazyka potřebného pro výkon jakékoli veřejné profese. Další jazyky mohou být výhodou, avšak ne nutným požadavkem. Lidovci chtějí upravit audiovizuální zákon, aby televizní stanice a veřejná rádia nesloužila k podpoře stoupenců nezávislosti. Rádi by také prosadili schválení zákona, díky němuž by bylo garantováno právo používat španělštinu na celém území státu, a to nejen při komunikaci s úřady, ale i při jakékoli soukromé aktivitě. Dále by chtěli schválit zákon o národních symbolech, který by zdůrazňoval nezávislost státních institucí. Pokud úřady nebudou dodržovat povinnost vystavování španělské národní vlajky na všech oficiálních budovách, měly by být sankcionovány (Partido Popular, 2019).

7.3 Vox

Pravicová až ultrapravicová strana Vox byla založena v prosinci roku 2013. Hned v prvním bodu svého posledního volebního programu volá po pozastavení katalánské autonomie. Dále si přeje postavit mimo zákon strany, jež usilují o narušení územní celistvosti. Vox odmítá, aby se opovrhovalo společným jazykem všech – španělštinou – a žádá zrušit požadavek na znalost druhých úředních jazyků při vstupu do veřejné funkce s cílem omezit tím diskriminaci. Mezi další body jejich programu patří vytvoření plánu na znalost, rozšiřování a ochranu španělské identity se zvláštním důrazem na hrdinské činy národních hrdinů. Přejí si též zahrnutí Baskicka a Navarry do společného daňového systému a zrušení jejich ekonomických privilegií. V bodě 6 otevřeně projevují cíl přeměnit stát autonomií na unitární stát s jedinou vládou a jediným parlamentem pro všechny. Mezi jejich další přání patří např. přerušování Schengenského systému, deportace ilegálních migrantů do zemí jejich původu, vytvoření kvót upřednostňujících imigranty ze španělsky mluvících nebo kulturně spřízněných zemí atp. (Vox, 2019). Je pravděpodobné, že jejich popularita vzrostla v reakci na sílící katalánský separatismus.

7.4 Společně můžeme

Společně můžeme (Unidas Podemos, oficiálně Podemos-IU – UP) je levicová koalice, která v posledních volbách s téměř 13 % hlasů získala 35 míst v Parlamentu. Nejdůležitější stranou uskupení je strana Podemos, která usiluje o změnu státního zřízení na republiku, v níž spatřuje posilnění demokracie, a to především možností volby a případného odvolání hlavy státu. Mezi další cíle pak řadí vymýcení korupce, posilnění genderové rovnosti nebo boj proti změně klimatu (Podemos, 2021). V jednom z bodů svého programového prohlášení strana slibuje posilnit další úřední jazyky a podpořit péči o minority a kulturní rozmanitost. Druhé úřední jazyky chce podporovat také v kinematografii nebo v rámci školství, kde slibuje zajistit dostatečné množství vzdělávacích center, aby byla umožněna jejich výuka. V dalších bodech strana slibuje usmíření s Katalánci a vyřešení „katalánského problému“ nebo transformaci Senátu na komoru federálního charakteru, tedy komoru skutečně reprezentující autonomní oblasti. Ve federálním principu chce reformovat také finanční správu, čímž by se snížily rozdíly mezi jednotlivými autonomními oblastmi a financování by se stalo spravedlivějším (Podemos, 2019).

7.5 Regionální strany

Regionální strany jsou politické strany v regionálním prostoru, přičemž zdroje politické legitimace a volební mobilizace mají regionální charakter. V regionálním stranickém systému ale mohou být také celostátní strany, resp. jejich dílčí pobočky. Aby se dalo hovořit o regionálním stranickém systému, je nutné mít institucionální zázemí, tedy regionální výkonné a zákonodárné orgány, do nichž mohou probíhat volby (Strmiska, 2003).

Ve Španělsku můžeme na regionální úrovni rozlišovat strany usilující o větší autonomii pro své společenství nebo strany, jejichž hlavním cílem je získání nezávislosti daných oblastí. V prvním případě se jedná například o Regionální stranu Kantábie (Partido Regionalista de Cantabria – PRC), Nacionalistickou stranu Kanárských ostrovů (Partido Nacionalista Canario – PNC), Asturskou stranu (Partiú Asturianista – PAS) či Baskickou nacionalistickou stranu (Partido Nacional Vasco – PNV). Tyto strany obecně prosazují větší decentralizaci Španělska, avšak jejich volební základna je zpravidla omezena na příslušný region. PNV je umírněnou, tradičně dominantní stranou. S 32,19 %

hlasů byla nejvíce volenou stranou v Baskicku během posledních všeobecných voleb do španělského Parlamentu. Prvenství si zajistila ve všech tamějších provinciích a patří jí 6 křesel v Poslanecké sněmovně a 9 v Senátu (El País, 2019). Mezi cíle Baskické nacionalistické strany patří dosažení maximálního společenského, ekonomického, politického a kulturního rozvoje obyvatel Baskicka či posloužit k aktivní účasti občanů v politice (Euzko Alderdi Jeltzalea-Partido Nacionalista Vasco, 2019).

Jak již bylo zmíněno, dále existují strany, které bojují přímo o nezávislost svých autonomních oblastí. V případě Katalánska se aktuálně jedná o Republikánskou levicí Katalánska (Esquerra Republicana de Catalunya – ERC), Společně za Katalánsko (Junts per Catalunya – JxCat) nebo třeba Katalánskou evropskou demokratickou stranu (Partit Demòcrata Europeu Català, PDeCAT). Republikánská levice Katalánska byla založena v roce 1931 a jejím významným členem byl Francesc Macià. Zprvu vyznávala ideologii katalánského nacionalismu, levicového reformismu a populismu. Během frankistické diktatury byli její čelní představitelé v exilu, přičemž kontinuitu s tehdejší republikánskou katalánskou vládou představoval Josep Tarradellas. Po úmrtí Franka požadovala radikální přechod k demokracii a v roce 1977 se podílela na prozatímní regionální vládě. Od roku 1987 se přeorientovala na vyhraněný nacionalismus s důrazem na získání nezávislosti Katalánska a ke straně se začaly připojovat radikální skupiny. Tímto se zvýraznil její odstup od velkých španělských stran jako PSOE a PP, avšak politický potenciál narůstal (Strmiska, 2003). Republikánská levice Katalánska uzavřela koalici se Suverenisty (Sobiranistes), kteří vznikli v únoru roku 2019, a v posledních volbách strany společně získaly 13 poslaneckých křesel a 11 ve španělském Senátu. Koalice zvítězila s celkem 874 859 hlasy (22,73 %) ve třech ze čtyř katalánských provincií. Pouze v Barceloně vyhrála PSOE, jež získala celkem 794 666 hlasů (20,64 %). Jedná se tak dnes o největší katalánskou regionální stranu následovanou Společně za Katalánsko.

Katalánci dlouhodobě usilují o získání větší autonomie. Při reformě svého autonomního Statutu v roce 2006 se snažili dostat do něj formulace, které zdánlivě flexibilní Ústava povolovala. Statut byl schválen jak tamějším Parlamentem, tak španělským Kongresem a v referendu. Opoziční Lidová strana však nesouhlasila a rozhodla se to demonstrovat u Ústavního soudu. Ten nakonec v roce 2010 přijal rozhodnutí rušící nebo upřesňující řadu ustanovení. Např. k článku 5, kterým se Katalánci snažili získat stejnou fiskální autonomii, jako má Baskicko a Navarra, soud dodal, že dodatkový článek Ústavy na Katalánsko nedopadá. V čl. 6 Statut stanovoval

katalánštinu jako preferovaný jazyk, což bylo soudem označeno za protiústavní, neboť kastilština by si měla být s katalánštinou rovna, resp. nelze stanovit přednost jednoho jazyka před druhým. Po všech úpravách je tak základním katalánským předpisem v praxi docela jiný statut než ten, jenž Ústavou daným způsobem odsouhlasili. Tímto byly do jisté míry stanoveny limity katalánské autonomie, pro jejíž další rozšíření by byla již nutná reforma Ústavy (Kilian, 2020).

Co se týče jednostranného vyhlášení nezávislosti, o nějž se katalánská vláda pokusila po autonomistických volbách v roce 2015, lze samozřejmě konstatovat, že se jedná o naprosto protiústavní akt, přičemž španělská vláda by mohla reagovat dvěma kroky. Buď by mohla katalánskou autonomii omezit v souladu s článkem 155 Ústavy, nebo vyhlášením výjimečného stavu podle článku 116. V prvním případě by se mohlo jednat např. o převzetí některých autonomních kompetencí centrální vládou nebo rozpuštění tamějších orgánů. Každopádně by nemohlo dojít k úplnému zrušení autonomního společenství, neboť autonomie je Ústavou zaručena. V druhém případě by byla pravděpodobně zapojena armáda, což by obraz Španělska ve světě jistě poškodilo (Měšťánková, 2016).

O nezávislost Baskicka bojuje Baskická unie (Euskal Herria Bildu – EH Bildu), kterou volilo 18,78 % voličů v Baskicku, čímž získala 5 křesel v Poslanecké sněmovně, ale jen jedno v Senátu. EH Bildu se vymezuje jako levicová strana, která se snaží o dosažení nezávislého Baskického státu. Právě úsilí o samostatné Baskicko je hned prvním bodem jejich ideologického programu. Tvrdí, že Baskové jsou kulturně, historicky a jazykově odlišným národem a měli by mít možnost svobodně rozhodovat o své budoucnosti. Zároveň poznamenávají, že politická a ekonomická svrchovanost by byla nástrojem pro spravedlivé rozdělení bohatství a výběr územního modelu státu – konfederace, federace či unitárního státu – by záležel na občanech. Strana připouští také možnost pozdějšího připojení navarrských území (Euskal Herria Bildu, 2021).

V Galicii se jedná o stranu Galicijský nacionalistický blok (Bloque Nacionalista Galego – BNG), který ale nemá takovou podporu jako obdobné strany v Katalánsku či Baskicku. Obecně lze říci, že tyto regionální strany využívají situace, kdy největší parlamentní strana nedosahuje většiny, a tak ji podpoří s cílem mít z toho na oplátku prospěch pro sebe. Již Kunc (2000) vysledoval, že přes dominanci socialistů a Lidové strany nelze hovořit o výhradně bipartijním systému, neboť bez spolupráce

s katalánskými či baskickými stranami se nemůže obejít ani jedna z ústředních stran. Toto tvrzení platí dodnes. Dále podotýká, že se vznikem autonomií se antagonismus vůči Madridu nezmírnil, ale že se naopak zintenzivnilo politické napětí mezi celostátními a regionálními stranami.

Tab. 8 Výsledky všeobecných parlamentních voleb z 10. listopadu 2019

politická strana/koalice	počet křesel v parlamentu	názorová pozice
Partido Socialista Obrero Español	120	zachování současného stavu
Partido Popular	89	zachování současného stavu
Vox	52	centralismus
Unidas Podemos	35	federalismus
Esquerra Republicana de Catalunya – Sobiranistes	13	separatismus
Ciudadanos	10	centralismus
Junts per Catalunya	8	separatismus
Partido Nacionalista Vasco	6	posílení pravomocí regionů
Euskal Herria Bildu	5	separatismus
Más País	3	federalismus
Candidatura d'Unitat Popular – Per la ruptura	2	separatismus
Coalición canaria – Partido nacionalista canario – Nueva Canarias	2	posílení pravomocí regionů
Navarra suma	2	posílení pravomocí regionů
Bloque Nacionalista Galego	1	posílení pravomocí regionů
Partido Regionalista de Cantabria	1	posílení pravomocí regionů
¡Teruel Existe!	1	zachování současného stavu
celkem	350	-

Zdroj: El País, 2019 (vlastní úprava)

8 Možnosti budoucího vývoje

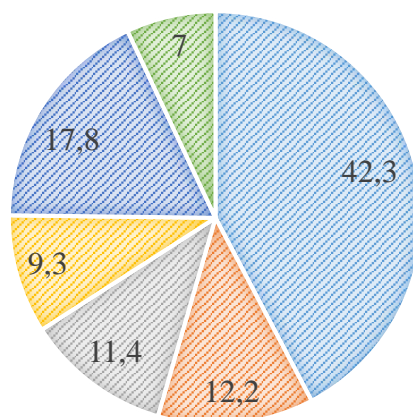
Z předchozích kapitol vyplývá, že jak PSOE, tak PP jsou spíše pro zachování stávajícího modelu státu, přičemž PP se navíc hlasitěji vymezuje proti stoupencům nezávislosti a zastává spíše centralistické názory. Na rozdíl od nich je koalice Společně můžeme nakloněná federalizaci. Opačný názor zastává strana Vox, která si přeje naprostou centralizaci územní správy. Tvrdí totiž, že současný model státu je politicky neovladatelný a finančně neudržitelný. Tento názor ale není založený na faktech. Ekonom Juan Ramón Rallo zdůrazňuje, že centralizace neznamená méně byrokratické. Vysvětluje, že pokud by jeden ústřední orgán měl hodně agendy, musel by část delegovat na své podřízené orgány, čímž se nezmenšuje počet samotných orgánů a s nimi spojená byrokracie, ale pouze se upravuje vztah mezi nimi. Centralizací státu by se nesnížily počty zdravotníků či policistů, jen by přešly z autonomního orgánu pod ústřední správu. Potvrzují to i data EUROSTATu. Z nich vyplývá, že výdaje Španělska na byrokracii nejsou nijak extrémní a že například centralizovaná Francie má tyto výdaje větší. Snížení byrokracie tak nezáleží na centralizaci či decentralizaci správy (Romero, 2018).

Důvodů, proč je nepravděpodobné zrušení státu autonomií, je několik. Jeden z nich je, že by se musely odvolat autonomní statuty všech regionů, pro což by musela být vůle v každém z nich. Reálnější je, že by se každý rozhodl vzdát některé konkrétní kompetence a vrátil by ji centrální vládě. Další možností by bylo částečně reformovat VIII. kapitolu o územní organizaci státu v Ústavě a najít mechanismus, jehož prostřednictvím by stát mohl zasáhnout a převzít některé pravomoci. To by ale naráželo na článek 2 Ústavy, který regionům poskytuje právo vytvořit si autonomní oblast, a proto by se musel upravit i ten. Protože se ale zmíněný článek nachází hned v úvodní části Ústavy, jeho změna je podmíněná ústavní revizí popsanou v článku 168. Ten určuje, že pro změnu je nutné získat alespoň dvě třetiny kladných hlasů v obou parlamentních komorách a parlament rozpustit. Nově zvolení představitelé by museli návrh nové ústavy projednat a opět schválit minimálně dvěma třetinami v každé komoře. Na závěr by byla reforma podrobena ratifikaci v referendu. Tato změna tak v dohledné době nepřipadá v úvahu (Sanz, 2022).

Naopak změna ve směru decentralizace Španělska, a to až do formy federace, tak nereálná není. Existuje i Asociace pro federální Španělsko (*Asociación por una España Federal*), která zdůrazňuje případné výhody tohoto uspořádání. Federalizace Španělska

je podle nich vhodná jak pro levicově, tak pravicově smýšlející občany – a jedná se o rozhodnutí, které mají podporovat všechny strany toužící po lepším fungování španělské demokracie. Nejednoznačné rozdělení pravomocí mezi autonomní oblasti a centrální vládu vzbuzující chaos, nedostatek mechanismů pro koordinaci a problematické financování autonomního systému jsou věci, které by měl stát vyřešit (Santorius, 2021).

Otázkou však zůstává, zda by případná federalizace separatistické regiony uklidnila. Katalánští stoupenci nezávislosti totiž nedávno prohlásili, že více autonomie by pro ně bylo stále nedostatečné (Novák, 2019). Luch (2012) ve své studii dokonce konstatuje, že separatisté se federace obávají. Domnívají se totiž, že to s sebou přináší sjednocující tendence. Ze statistik nicméně vyplývá, že většina Španělů si přeje zachovat stávající model státu. Potvrzuje to i Centrum sociologického výzkumu (*Centro de Investigaciones Sociológicas*), které provádí pravidelná šetření. V posledním průzkumu konaném v únoru 2020, ve kterém se objevila otázka na preferenci územní organizace, se 42,3 % dotázaných přihlásilo ke státu s autonomními regiony, jak je tomu v současnosti. V porovnání s předchozími dotazníky toto procento mírně roste. Stát s autonomními oblastmi s o něco menší autonomií, než je tomu dnes, by si přálo 12,2 % respondentů, naopak o něco větší autonomii by uvítalo 11,4 % zúčastněných. 9,3 % lidí volilo variantu státu s autonomními regiony, které by měly právo vyhlásit nezávislost, a 17,8 % by chtělo stát bez autonomních území se silnou pozicí centrální vlády (viz obr. 14). Právě centralistů přibýlo nejvíce v roce 2012 v reakci na ekonomickou krizi, daňová opatření a začátek „katalánského problému“. Z téhož šetření navíc vyplývá, že stávající model státu, katalánská nezávislost nebo nacionalismus nejsou problémy, které společnost považuje za podstatné. Naopak v 60 % nejvíce neuspokojuje respondenty nezaměstnanost.



- zachovat stávající model
- větší autonomie regionům
- stát bez autonomních regionů
- menší autonomie regionům
- umožnit regionům vyhlásit nezávislost
- zdrželo se

Obr. 14 Postoj Španělů ke změně územněsprávního uspořádání státu

Zdroj: CIS, 2020 (vlastní tvorba)

Zajímavým poznatkem může být dvojitá identita Španělů. Více než polovina respondentů (56,5 %) v tomto dotazníku totiž odpověděla, že se cítí být Španělem či Španělkou stejně jako příslušníkem své autonomní oblasti. V 15,6 % případů se cítí být pouze Španělem či Španělkou a 5,5 % se hlásí výhradně ke svému regionu (Centro de Investigaciones Sociológicas, 2020). Tyto výsledky jsou důkazem slabého celošpanělského národního uvědomění a nízké národní identity způsobené jak frankovou diktaturou, tak silnými periferními nacionalismy. Luis Moreno Fernández (2008) se v podobném šetření z let 1990 a 1995 zaměřil na Katalánce a vyzdvihuje následující výsledky. Nejdůležitějším kritériem bylo při sebeidentifikaci místo narození. Jen 10 % lidí narozených mimo Katalánsko se cítilo být Katalánцем, zatímco z těch tam narozených katalánskou identitu projevilo přes 40 % osob. Oproti tomu pouze španělskou identitu projevilo 51 % lidí nenarozených v Katalánsku, ale jen 15 % osob tam narozených. Druhým nejvýznamnějším kritériem byla pak vzdělanost, kdy u místních i „cizinců“ převažoval pocit katalánské identity mezi vzdělanějším obyvatelstvem.

Moreno tvrdí, že dvojitá identita s sebou přináší sdílenou důvěru centrálním a autonomním institucím, což je mocný argument pro federalizaci země, kterou považuje za přirozený směr dalšího vývoje. Dále zastává názor, že vzhledem k teritoriálně

multietnické struktuře je Španělsko podobné již existujícím federacím. Zároveň ale vyzdvihuje dva znaky, v nichž se federace liší od „pouze“ decentralizovaných států: 1. pravomoc dílčích jednotek na vlastní organizaci, 2. možnost přímé participace na podobě rozhodnutí centrální vlády. Španělské autonomní oblasti mají nepopíratelně právo na vlastní organizaci, avšak druhý bod se vzhledem k aktuální podobě senátu neplní. Každopádně dle něj již v současné Ústavě existuje skrytý federalismus a mezi nejtypičtějším rysy jsou politická asymetrie a administrativní heterogenita. Významnou asymetrii spatřuje autor v ekonomické stránce. Tvrdí sice, že rozdíly mezi autonomními oblastmi nejsou tak velké jako např. mezi severem a jihem Itálie, nicméně jsou dostatečně výrazné pro to, aby byly argumentem ospravedlňujícím snahu o sjednocování a centralizaci, stejně jako motivem pro regionální hnutí. Decentralizace ve Španělsku vzbudila závist mezi různými oblastmi a snahu o napodobení a vyrovnání se ostatním. Nutno dodat, že to zapříčinilo ekonomickou dynamiku a v konečném důsledku snížilo disparity mezi regiony, neboť tradičně chudší oblasti rostly ekonomicky rychleji než ty bohatší. Jejich snaha „nezůstat pozadu“ pak vedla takřka k vyrovnání pravomocí mezi regiony. Stálý sklon k decentralizaci se odráží také v územní distribuci veřejných výdajů. Zatímco v roce 1981 87,3 % výdajů spadalo na centrální vládu, 3 % na autonomní a 9,7 % na místní vládu, tak v roce 2002 to již bylo 48,7 %, 35,5 % a 15,8 %. Další asymetrii prý způsobují samotné národnosti. Tak je tomu i ve státech federálních, přičemž federální model není nástrojem k potlačení kulturní, společenské a politické různorodosti, ale spíše vodítkem k začlenění vnitrostátních rozdílů.

Moreno (2008) vytvořil tři scénáře budoucího vývoje – možný, pravděpodobný a žádoucí. Za možný scénář předkládá centralizaci státu, avšak upozorňuje, že by to nebylo v souladu s demokratickými pilíři Ústavy. Navíc ani autoritářské či diktátorské represe nezvládly dosáhnout skutečného sjednocení všech kultur, ale naopak daly podnět ke konfliktu. Za pravděpodobné uvádí větší decentralizaci státu a za nejvíce žádoucí považuje právě federalizaci. Aktuálně je patrná snaha o posílení vlivu regionální politiky v autonomních oblastech. Velké španělské strany se regionalizují, aktivita regionálních stran roste. Vzájemná jednání mezi centrem a regiony pak pravděpodobně povedou k větší úrovni decentralizace, nicméně nejdůležitější výzvou pro rozvoj státu autonomií je přetvoření senátu na komoru skutečně reprezentující autonomní oblasti. Taková reforma by přispěla k federalizaci jakožto nejvhodnější variantě. Možnost federalizovat

Španělsko zde tedy je reálná a podle všeho záleží jen na tom, zda se tato otázka bude více diskutovat mezi lidmi a stoupne její důležitost, aby se jí politici začali více zabývat.

9 Závěr

Hlavními cíli této práce byl popis vývoje územněsprávního členění Španělska, specifikace rozdílů v kompetencích jednotlivých regionů, upřesnění španělského modelu územní organizace a nastínění jeho možného vývoje v závislosti na postojích hlavních španělských politických stran.

Vznik autonomních regionů započal za období druhé republiky, kdy byla vyšší práva přiznaná historickým oblastem, jako je Baskicko, Katalánsko a Galicie, i když v posledním zmíněném regionu autonomie nestihla vejít v platnost z důvodu začátku občanské války. Již v té době však usilovaly o větší samosprávu také další kraje, ačkoli bez úspěchu. Za dob frankistické diktatury byly jakékoli emancipační snahy potlačovány, ale tamější představitelé regionálních hnutí doma i v exilu od tohoto úsilí neustoupili a po smrti Franka a při procesu demokratizace v 70. letech připomněli své dřívější zájmy. Ústava z roku 1978 zakotvila možnou existenci autonomních regionů uvnitř španělského státu a prostřednictvím svobodných voleb došlo postupně ke vzniku 17 autonomních oblastí. Dvojí způsob nabytí této autonomie byl reflektován v rozsahu přiznaných kompetencí. Regiony vzniklé „rychlou cestou“ měly zprvu více pravomocí než ty, které vznikly „pomalou cestou“. Tyto rozdíly byly však až na výjimky srovnány tzv. autonomními dohodami v roce 1992. Dnes můžeme spatřit odlišnosti především v úředních jazycích, daňovém systému či vlastním autonomním policejním sboru. Více úředních jazyků má Katalánsko (katalánština, aranéština), Baleárské ostrovy, Valencie (katalánština), Baskicko, Navarra (baskičtina) a Galicie (galicijština) přesto, že více jazyky se mluví také v některých dalších regionech. Daňové zvýhodnění získalo na základě historických práv Baskicko a Navarra a vybrané daňové úlevy jsou poskytnuty také Kanárským ostrovům jakožto jednomu z tzv. nejvzdálenějších regionů EU. Zavedení vlastního policejního sboru má povoleno více autonomních oblastí, ale pouze Katalánsko, Baskicko, Navarra a Kanárské ostrovy tuto možnost využívají. Všechny tyto rozdíly jsou způsobeny zejména silnějšími politickými tlaky regionů na centrální vládu a celková tendence vývoje autonomních území je proto spíše dezintegrační.

Co se týče formy státu, v případě Španělska se jedná o regionální stát, přechodnou verzi mezi státem unitárním a federativním. Na jedné straně mají autonomní regiony vlastní vládu a množství pravomocí převyšující dílčí jednotky běžných unitárních států, na straně druhé tyto regiony nemají adekvátní zastoupení v druhé komoře parlamentu,

jak je obvyklé u federací. S aktuální podobou je spokojená většina obyvatelstva a podporuje ji také největší parlamentní strana PSOE. Zcela unitární stát by si přála ultrapravicová strana Vox, naopak k federalizaci je nakloněná koalice Společně můžeme. Decentralizaci až úplnou separaci svých regionů mají v programech některé regionální strany, jako je baskická EH Bildu nebo katalánská Esquerra Republicana de Catalunya, nicméně vzhledem k tomu, že změna formy státu by vyžadovala změnu Ústavy a s ní související referendum, vypadá málo pravděpodobné, že by k těmto krajním možnostem došlo. V příštích letech tak můžeme očekávat stav beze změny nebo spíše federalizaci, jež by snad na chvíli uklidnila separatistické tendence některých autonomních území.

10 Summary

This diploma thesis is focused on the actual territorial administrative division of Spain, its evolution and specifics. Firstly, it defines different models of states, for example: unitary state, federation or regional state; and it explains why Spain is not yet a federation. The thesis further describes the terms of decentralization, deconcentration and devolution, which are distinguished by some scholars. The next chapter is dedicated to how the 17 autonomous communities have been formed during the history and the following chapter studies the differences among them. Some of the regions – such as Catalonia, Valencian Community, Balearic Islands, Basque Country, Navarre and Galicia, have more official languages. Basque Country and Navarre have a different fiscal system than the rest of the communities. These two regions collect taxes by themselves and only some part of the final amount is given to the Spanish central government. Also, some of the autonomous communities can establish their own police force; however, only Catalonia, Basque Country, Navarre and Canary Islands take the advantage of it for now. Finally, the thesis studies the mayor Spanish political parties and their opinion on the model of state and its possible reform in the future. The centralization proposed by the extreme right party Vox seems to be much less probable than the federalization which is supported by Unidas Podemos (Together We Can). Although the reform of the Constitution requires an agreement of the great part of society which is not the current situation according to the statistics. Nevertheless, to reform the constitution, a majority rule across the society is required, and according to the statistics, such proposal would not gain a sufficient support at the moment.

11 Resumen

Este trabajo de fin de máster está dedicado a la organización territorial de España, su evolución y sus particularidades. En principio define varios modelos de estado – el estado unitario, el federal y el regional – y explica por qué España no es todavía un estado federal sino regional. También están descritos los procesos de descentralización, deconcentración y devolución que varios autores distinguen. Este trabajo describe cómo se formaron las 17 comunidades autónomas a lo largo de la historia y las diferencias actuales entre todas ellas. Así pues, algunas comunidades autónomas (Baleares, Cataluña, Comunidad Valencia, Galicia, Navarra y País Vasco) tienen sus lenguas regionales como cooficiales. País Vasco y Navarra poseen un propio concierto económico que les permite recoger los impuestos y ceder una parte de ellos al gobierno central. Algunas comunidades autónomas pueden también crear sus propios cuerpos de seguridad – la policía autonómica – aunque solamente Cataluña, País Vasco, Navarra y Canarias aprovechan esta competencia. Un capítulo está dedicado a los principales partidos políticos, sus respectivas posiciones sobre el modelo de estado y sus posibles reformas en un futuro cercano. La centralización que propone el partido de extrema derecha Vox parece menos probable que la federalización sugerida por Unidas Podemos. De todas formas, una reforma de la Constitución requiere un gran acuerdo político y social que no es esperable de acuerdo con las estadísticas actuales.

12 Seznam použitých zdrojů

AJA, E. (1996): La construcción y evolución del Estado Autonómico en España (1977–1995). *Revista Mexicana de Sociología*. Ciudad de México: Universidad Nacional Autónoma de México. 58(3), 169–191. ISSN 0188-2503.

AJA, E. (2003): *El Estado autonómico: Federalismo y hechos diferenciales*. 2. vyd. Madrid: Alianza Editorial. 357 s. ISBN 978-84-206-3905-5.

ALONSO DE ANTONIO, J. A. (1983): *La organización territorial del Estado en la Constitución Española de 1978: El sistema de distribución de competencias legislativas entre el Estado y las Comunidades Autónomas como técnica jurídica garantizadora del principio de solidaridad*. Madrid: Universidad complutense de Madrid. 1372 s.

BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. (1996): *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita. 94 s. ISBN 80-7042-737-X.

CAGIAO CONDE, J. (2014): No, España no es un Estado federal. *ElDiario.es* [online]. 2014-12-10 [cit. 2022-07-19]. Dostupné z: https://www.eldiario.es/agendapublica/reforma_constitucional/espana-federal_1_4469599.html

CASANOVA, J., GIL ANDRÉS, C. (2009): *Historia de España en el siglo XX*. Barcelona: Ariel. s. 304–324. ISBN 978-84-344-3491-2.

CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS (2020): *Barómetro de febrero 2020* [online]. [cit. 2022-07-15]. Dostupné z: https://www.cis.es/cis/export/sites/default/-Archivos/Marginales/3260_3279/3273/es3273mar.pdf

CERDIDO PEÑALVER, Á. (2021): ¿«Quo Vadis Hispania»? [online]. 2021-03-28 [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: <https://generaldavila.com/2021/03/28/quo-vadis-hispania-angel-cerdido-penalver-coronel-de-caballeria/>

CONSELH GENERAU D'ARAN (c2022): *Una lingua oficial* [online]. Dostupné z: <https://www.conselharan.org/es/ua-lengua-oficiau/>

ČEPOVÁ, A. (2002): Decentralizace národních států v Západní Evropě (Velká Británie, Španělsko, Francie, Itálie). In: ŘÍCHOVÁ, B., FIALA, V.: *Úloha politických aktérů v procesu decentralizace*. Praha: Moneta F-M. s. 36–107. ISBN 80-900965-8-1.

DUARTE MONTSERRAT, Á. (2011): Pasqual Maragall, de la familia como patria. In: NÚÑEZ SEIXAS, X. M., MOLINA, F. eds.: *Los heterodoxos de la patria: biografías de nacionalistas atípicos en la España del siglo XX*. Granada: Comares. s. 309–329. ISBN 978-84-9836-833-8.

DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC J. (2004): Španělsko. In: ŘÍCHOVÁ, B. a kol.: *Komparace politických systémů II*. 3. vydání. Praha: Oeconomica. s. 163–200. ISBN 80-245-0757-9.

DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC, J. (2009): Španělsko: královská cesta k demokracii a státu autonomií. In: ŘÍCHOVÁ, B.: *Západoevropské politické systémy: komparace politických systémů*. Praha: Oeconomica. s. 210–243. ISBN 978-80-245-1516-8.

EL PAÍS (2019): *Elecciones generales 2019 10N* [online]. Dostupné z: <https://resultados.elpais.com/elecciones/generales.html>

EUSKAL HERRIA BILDU (2021): Ponencia organizativa-estatutaria [online]. Dostupné z: https://ehbildu.eus/dokumentuak/albisteak/ES_1655896647.pdf

EUZKO ALDERDI JELTZALEA-PARTIDO NACIONALISTA VASCO (2019): *Programa electoral. Elecciones generales 2019–2023* [online]. Dostupné z: <https://www.eaj-pnv.eus/es/adjuntos-documentos/19437/pdf/programa-electoral-elecciones-generales-2019-10n>

ETXEPARE EUSKAL INSTITUTUA (c2022): *¿Qué es el euskera?* [cit. 2022-3-14] Dostupné z: <https://www.etxepare.eus/es/que-es-el-euskera>

FERRANDO BADÍA, J. (1978): *El Estado unitario, el federal y el Estado regional*. Madrid: Editorial Tecnos. 424 s. ISBN 84-309-0754-8.

FŇUKAL, M. (2013): *Politická geografie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 80 s. ISBN 978-80-244-3900-6.

FOLTÝN, T. (2007): Decentralizace. Příklad Itálie a Španělska. In: DANČÁK, B., HLOUŠEK, V.: *Víceúrovňové vládnutí v Evropě: zkušenosti, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita. s. 81–89. ISBN 987-80-210-4458-6.

FRÍAS CONDE, F. X. (2016): *Notas de Sociolingüística e historia da lingua galega*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia. 141 s. ISBN 978-84-362-7012-9.

GRAY, C., TURNER, E., VAMPA, D. (2021): Decentralization and subnational politics in Western Europe. In: LAGO, I. ed.: *Handbook on Decentralization, Devolution and the State*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. s. 185-190. ISBN 978-1-83910-327-8.

HISPANIDAD.INFO (2022): *Diocesis Hispaniarum* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <http://www.hispanidad.info/ceutaymelilla.htm>

HROCH, M. (2009): *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0.

CHALUPA, J. (2017): *Dějiny Španělska*. Praha: NLN. 747 s. ISBN 978-80-7422-525-3.

CHALUPA, J. (2018): Několik poznámek o katalánském nacionalismu. *Historický obzor*. roč. 24, 29(3/4), 50–62. ISSN 1210-6097.

INSTITUTO GEOGRÁFICO NACIONAL (2019): *España en mapas: Una síntesis geográfica*. 2. vyd. Madrid: Centro Nacional de Información Geográfica. s. 145–175. ISBN 978-84-416-4845-6.

INSTITUTO GEOGRÁFICO NACIONAL (c2022): *Comunidades Autónomas* [online]. [cit. 2022-07-20]. Dostupné z: https://www.ign.es/espmap/mapas_org_eso/OrgESO_Mapa_08.htm

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2021a): *Distribución porcentual de los activos por sector económico, comunidad autónoma y sexo* [online]. [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=3986&L=0>

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2021b): *España en cifras 2021* [online]. [cit. 2022-03-07]. ISSN 1136-1611. Dostupné z: https://www.ine.es/ss/Satellite?L=es_ES&c=INEPublicacion_C&cid=1259924856416&p=1254735110672&pagename=ProductosYServicios%2FPYSLayout¶m1=PYSDetalleGratis.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2021c): *Número de turistas según comunidad autónoma de destino principal* [online]. [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=23988>

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2021d): *Producto interio bruto por habitante* [online]. [cit. 2022-07-10]. Dostupné z: https://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736167628&menu=ultiDatos&idp=1254735576581

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2021e): *Tasas de paro por comunidad autónoma, sexo y según el tiempo de residencia en el municipio* [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=13582>

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2022a): *Población extranjera por Nacionalidad, comunidades, Sexo y Año* [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.ine.es/jaxi/Tabla.htm?path=/t20/e245/p08/10/&file=02005.px&L=0>

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2022b): *Renta por persona y unidad consumo por comunidades autónomas: renta anual neta media por persona* [online]. [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=9947>

IŠTOK, R. (1999): Regionálny štát a jeho politickogeografická interpretácia. *Acta Facultatis studiorum humanitatis et naturae Universitatis Prešoviensis. Prírodné vedy, Folia geographica 3: Zborník štúdií z XII zjazdu SGS*. Prešov: Prešovská univerzita. 23(1), 139–144. ISBN 80-88722-64-0.

IŠTOK, R. (2004): *Politická geografia a geopolitika*. 2. vyd. Prešov: Prešovská univerzita. 392 s. ISBN 80-8068-313-1.

KEATING, M. (2008): Rival nationalisms in a plurinational state: Spain, Catalonia, and the Basque Country. In: CHOUDHRY, S. ed.: *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?* Oxford: Oxford University Press. s. 316–341. ISBN 978-0-19-953541-5.

KILIAN, P. (2020): Katalánská autonomie v rámci Španělského království. *Právní prostor* [online]. 2020-02-10 [cit. 2022-07-24]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/katalanska-autonomie-v-ramci-spanelskeho-kralovstvi>

KLÍMA, K. (2011): *Státověda*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. s. 110–127. ISBN 978-80-7380-296-7.

KLÍMA, K. (2016): *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR. s. 236–258. ISBN 978-80-7552-331-0.

KUNC, J. (2000): *Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 127–163. ISBN 80-85850-79-6.

La constitución Española. Madrid: Boletín Oficial del Estado, 1978.

LLUCH, J. (2012): Autonomism and Federalism. *Publius: The Journal of Federalism*. Oxford: Oxford University Press. **42**(1), 134–161. ISSN 0048-5950.

MĚŠTÁNKOVÁ, P. (2016): Nástin právně-politických aspektů katalánského separatismu v kontextu autonomistických voleb 2015. *Právní prostor* [online]. 2016-01-28 [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/nastin-pravne-politickyh-aspektu-katalanskeho-separatizmu-v-kontextu-autonomistic-kyh-voleb-2015?strana_do=2

MINISTERIO DE HACIENDA Y FUNCIÓN PÚBLICA (2015): *Ceuta y Melilla* [online]. 2015-10-07 [cit. 2022-04-27]. Dostupné z: <https://www.hacienda.gob.es/es-ES/Areas%20Tematicas/Financiacion%20Autonomica/Paginas/Ceuta%20y%20Melilla.aspx>

MINISTERIO DE HACIENDA Y FUNCIÓN PÚBLICA (2020): *Régimen económico y fiscal de Canarias* [online]. 2020-02-07 [cit. 2022-04-27]. Dostupné z: <https://www.hacienda.gob.es/es-ES/Areas%20Tematicas/Financiacion%20Autonomica/Paginas/Canarias.aspx>

MINISTERIO DE HACIENDA Y FUNCIÓN PÚBLICA (2021a): *Régimen común* [online]. 2021-11-25 [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://www.hacienda.gob.es/es-ES/Areas%20Tematicas/Financiacion%20Autonomica/Paginas/Regimen%20comun.aspx>

MINISTERIO DE HACIENDA Y FUNCIÓN PÚBLICA (2021b): *Régimen foral* [online]. 2021-11-23 [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://www.hacienda.gob.es/es-ES/Areas%20Tematicas/Financiacion%20Autonomica/Paginas/Regimen%20foral.aspx>

MINISTERIO DE LA PRESIDENCIA, RELACIONES CON LAS CORTES Y MEMORIA DEMOCRÁTICA (c2022): *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado* [online]. [cit. 2022-07-08]. Dostupné z: <https://www.boe.es/>

MINISTERIO DE POLÍTICA TERRITORIAL (c2022): *Procesos de reforma de los Estatutos de Autonomía* [online]. [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: https://www.mptfp.gob.es/portal/politica-territorial/autonomica/Estatutos_Autonomia/Estatutos_reformas.html

MORENO FERNÁNDEZ, L. (2008): *La federalización de España. Poder político y territorio*. 2. vyd. Madrid: Siglo XXI de España Editores. 193 s. ISBN 978-84-323-1293-9.

MORENO FERNÁNDEZ, L. (2009): La federalización de la España plural. *Revista d'estudis autonòmics i federals*. Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics. 5(8), 119–143. ISSN 1886-2632.

NOVÁK, P. (2019): Radní autonomní vlády Katalánska: Neprosazujeme nezávislost. Chceme, aby se lidé rozhodli v referendu. *iRozhlas* [online]. 2019-10-28 [cit. 2022-07-19]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/barcelona-katalansko-nezavislost-autonomie-spanelsko-protesty-volby_1910280636_dok

PARTIDO POPULAR (2019): *Programa electoral 2019. Por todo lo que nos une* [online]. Dostupné z: https://www.pp.es/sites/default/files/documentos/pp_programa_electora_2019.pdf

PARTIDO SOCIALISTA OBRERO ESPAÑOL (2019a): *Ahora, progreso* [online]. Dostupné z: <https://www.psoe.es/media-content/2019/10/Ahora-progreso-programa-PSOE-10N-31102019.pdf>

PARTIDO SOCIALISTA OBRERO ESPAÑOL (2019b): *Programa electoral* [online]. Dostupné z: <https://www.psoe.es/media-content/2019/04/PSOE-programa-electoral-elecciones-generales-28-de-abril-de-2019.pdf>

PÉREZ MOHORTE, A. (2020): *Duero Alto, Cabo de Peñas, Bidasoa: el mapa provincial que Napoleón se inventó para España en 1810* [online]. 2020-12-28 [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: <https://magnet.xataka.com/en-diez-minutos/mapa-provincial-napoleon-invento-espana-1810>

PIKNEROVÁ, L. (2010): Regionalizace jako výsledek procesu europeizace – případové studie Španělska a Rumunska. In: CABADA, L.: *Aktuální výzvy evropského integračního procesu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. s. 195–214. ISBN 978-80-7380-289-9.

PODEMOS (2019): *Programa de PODEMOS. Las razones siguen intactas* [online]. Dostupné z: https://podemos.info/wp-content/uploads/2019/10/Podemos_programa_generales_10N.pdf

PODEMOS (2021): *Documento político* [online]. Dostupné z: https://podemos.info/wp-content/uploads/2021/07/2021_07_Doc_politico.pdf

POLIŠENSKÝ, J., BARTEČEK, I. (2002): *Dějiny Iberského poloostrova: do přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého. 177 s. ISBN 80-244-0505-9.

RAJLICH, J., MAJTENYI, D. (2012): *Jan Ferák a ti druzí: českoslovenští letci, interbrigadisté a letouny v občanské válce ve Španělsku 1936–1939*. Cheb: Svět křídel. s. 10–47. ISBN 978-80-87567-07-4.

REAL ACADEMIA GALEGA (c2022): *O galego na historia* [online]. [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: <https://2012.academia.gal/idioma>

ROMERO, M. (2018): ¿Es popular la respuesta de suprimir las autonomías? *ElDiario.es* [online]. 2018-12-27 [cit. 2022-07-19]. Dostupné z: https://www.eldiario.es/piedrasde-papel/organizacion-territorial-estado-autonomico-vox-cis_132_1165339.html

RUIZ ORTIZ, M. Á. (2011): La organización territorial de España a lo largo de la historia. *Revista de Claseshistoria*. [b. m.]: [b. n.]. 3(3), 1–15. ISSN 1989-4988.

ŘÍCHOVÁ, B., FIALA, V. (2002): Decentralizační trendy v současné západní Evropě. In: ŘÍCHOVÁ, B., FIALA, V.: *Úloha politických aktérů v procesu decentralizace*. Praha: Moneta F-M. s. 9–35. ISBN 80-900965-8-1.

SANCHEZ NAVARRO, A., FERNANDEZ RIVEIRA, R. M. (2003): *Sinopsis DA 1* [online]. 2016 [cit. 2022-03-18]. Dostupné z: <https://app.congreso.es/consti/constitucion/indice/sinopsis/sinopsis.jsp?art=1&tipo=3>

SANTORIUS, N. (2021): Federalizar España. *ElDiario.es* [online]. 2021-11-04 [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: https://www.eldiario.es/opinion/tribuna-abierta/federalizar-espana_129_8452806.html

SANZ, P. (2022): Las razones que hacen improbable derogar el Estado de las autonomías como propone Vox. *El Debate* [online]. 2022-04-15 [cit. 2022-07-17]. Dostupné z: <https://www.eldebate.com/espana/20220415/razones-hacen-improbable-derogar-estado-autonomias-como-propone-vox.html>

- SCHORM, V. (2002): Senát Španělského království. *Časopis Senát*. Praha: Kancelář Senátu. 5[Sic! Má být 6.](1), 44–46. Dostupné z: <https://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/50293/42680>
- STEVENS, R. M. (1977): Assymetrical Federalism: The Federal Principle and The Survival of the Small Republic. *Publius: The Journal of Federalism*. Oxford: Oxford University Press. 7(4), 177–203. ISSN 0048-5950.
- STRMISKA, M. (2003): *Katalánské politické strany. Katalánské strany a regionální stranicko-politický systém v letech 1977–2002*. Brno: AP. 79 s. ISBN 80-902652-2-7.
- SUNDBERG, J. (2015): *Unitary states following federal principles: Faroe Islands, Greenland, and Åland Islands compared* [handout konference The European Consortium for Political Research. Montreal, University of Helsinki, 26.–29. 8. 2015]. Dostupné z: <http://uniset.ca/microstates2/unitarystates.pdf>
- SWENDEN, W. (2006): *Federalism and Regionalism in Western Europe: a comparative and thematic analysis*. New York: Palgrave Macmillan. 325 s. ISBN 978-1-349-51016-0.
- ŠATAVA, L. (1994): *Národnostní menšiny v Evropě: Encyklopedická příručka*. Praha: Ivo Železný. s. 279–293. ISBN 80-7116-375-9.
- TKACIK, M. (2008): Characteristics of Forms of Autonomy. *International Journal on Minority and Group Rights*. Leiden: Brill. 15(2/3), 369–401. ISSN 1385-4879.
- TRAVELLINGACROSSTIME.COM (2017): *Roman government in Hispania* [online]. 2017-07-13 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://travellingacrosstime.com/2017/07/13/roman-government-of-hispania/>
- TUSELL, J. (1998): *La historia de España en el siglo XX: La transición democrática y el gobierno socialista*. Madrid: Taurus. s. 88–97. ISBN 978-84-306-0628-3.
- UBIETO ARTETA, A. (1995): *Dějiny Španělska*. Praha: Lidové noviny. 911 s. ISBN 80-7106-117-4.
- VARELA SUANZES-CARPEGNA, J. (2013): La constitución de 1931 y la organización territorial del Estado. *Iura Vasconiae*. Donostia-San Sebastián: Fundación para el Estudio del Derecho Histórico y Autónomo de Vasconia. 10(1), 323–354. ISSN 1699-5376.

VOX (2019): *100 medidas para la España viva* [online]. Dostupné z: https://www.vox.espana.es/biblioteca/espana/2018m/gal_c2d72e181103013447.pdf

VYKOUPILOVÁ, H. (2007): Víceúrovňové vládnutí v Evropě: koncepce, modely, typy. In: DANČÁK, B., HLOUŠEK, V.: *Víceúrovňové vládnutí v Evropě: zkušenosti, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita. s. 13–26. ISBN 987-80-210-4458-6.

WATTS, R. L. (2008): *Comparing federal systems*. 3. vyd. Montréal: McGill-Queen's University Press. s. 10–19. ISBN 978-1-55339-188-3.